

Sisekaitseakadeemia
Justiitskolledž

Rein Kroonberg
KK040

Kinnipeetava ettevalmistamine vabanemiseks
Viljandi vangla näitel

Lõputöö

Juhendaja:
Gunnar Jaksi

Tallinn 2007

ANNOTATSIOON	3
MÕISTED	4
SISSEJUHATUS	5-7
1. Vanglaharidus.....	8-9
1.1 Vangistusasutuse roll noorte kinnipeetavate karistuse täitmisel.....	10-12
1.2 Vanglahariduse osatähtsus vabaneva kinnipeetava tööharjumuse kujundamisel.....	13
1.1.1 Üldharidus	14-15
1.1.2 Kutseharidus.....	16-18
1.1.3 Vanglaväline haridus.....	19
2. Rehabilitatsiooniprogrammid Viljandi Vanglas.....	20
2.1 Viha juhtimine.....	21
2.2 Agressiivsuse asendamise treening.....	22
2.3 Muusikateraapia.....	23
2.4 Sotsiaalne kasvatus.....	23
2.5 Koostöövõrgustik kriminaalhooldusega	24
3. Viljandi vangla kinnipeetavad.....	25
3.1. Kinnipeetavad rahvuse järgi.....	25
3.2 Kinnipeetavad hariduse järgi.....	26
3.3. Kinnipeetavad vanuse järgi.....	26
3.4 Kinnipeetavad elukoha järgi.....	27
3.5 Kinnipeetavad karistusaja pikkuse järgi järgi.....	28
3.6 Kinnipeetavad kuriteo liikide järgi.....	29
4. Uurimus.....	30-41
4.1 Uurimuse analüüs ja järeldused.....	42-44
Kokkuvõte.....	45
Resumee.....	46

ANNOTATSIOON

LÕPUTÖÖ „KINNIPEETAVA ETTEVALMISTAMINE VABANEMISEKS VILJANDI VANGLA NÄITEL“ ON KIRJUTATUD EESTI KEELES JA LÕPUTÖÖ MAHT ON 46 LEHEKÜLGE.

LÕPUTÖÖ KOOSNEB NELJAST PEATÜKIST, MILLEST ESIMENE PEATÜKK KÄSITLEB VANGLAHARIDUSE OSATÄHTSUST KINNIPEETAVA JAOKS. TEINE PEATÜKK KÄSITLEB VANGLAS LÄBIVIIDAVAD ERINEVAID REHABILITATSIOONIPROGRAMME. KOLMAS PEATÜKK ANNAB ÜLEVAATE VILJANDI VANGLA KINNIPEETAVATEST JA NELJAS PEATÜKK SISALDAB UURIMUST, MILLES TÖÖ AUTOR VIIS LÄBI ERINEVAD INTERVJUUD, NII KINNIPEETAVATE KUI KA PROGRAMMIDE LÄBIVIIJATEGA, UURIMAKS ERINEVATE OSAPOOLTE ARVAMUSI, SOOVE JA NÄGEMUSI VILJANDI VANGLAS HARIDUSE JA REHABILITATSIOONIPROGRAMMIDE VÕIMALUSTEST JA VAJADUSTEST.

LÕPUTÖÖ ON KIRJUTATUD JUHINDUDES OMA ISIKLIKEST TEADMISTEST JA OSKUSTEST VALDKONNAS, KASUTATUD ON ERINEVATE TEISTE AUTORITE SEISUKOHTI JA MÕTTEID VALDKONNAST. KASUTATUD AUTORID ON VIIDATUD.

UURIMUSE LÄBIVIIMISEL ON KASUTATUD, POOLSTRUKTUREERITUD INTERVJUU LÄBIVIIMIST NING SAADUD ANDMETE TÖÖTLEMISEL ANALÜÜTILIST JA KIRJELDAVAT MEETODIT.

MÕISTED

Kinnipeetav- vanglas vangistust kandev süüdimõistetu.

ITK- kinnipeetava isiklik täitmiskava

Motivatsioon – tegurid, mis suunavad ja varustavad inimeste ja teiste elusolendite käitumist. Käitumise aluseks on motiivid.

Rehabilitatsioon – eesmärgistatud tegevus, mis on suunatud nõrgestatud inimese võimekuse tõstmisele, rehabilitatsiooni käigus varustatakse inimene vahenditega, mis võimaldavad tal muuta oma elu.

Resotsialiseerimine- tähendab kuritegu soodustanud asjaolude kindlakstegemist ja nende kõrvaldamist.

Riskitegurid – erinevad mõjurid, mis esinevad sagedamini probleemkäitumistega lastel, noorukitel ja täiskasvanutel.

Rühmatöö – sotsiaaltöömeetod, mille abil rühmaliikmel aidatakse parandada oma oskusi, et osaleda ühiskondlikus elus ja arendada oma isiksust, et ta oleks võimeline endisest tulemuslikumalt lahendama isiksuslikke, sotsiaalseid ja rühmaprobleeme.

Sotsiaalprogramm – mõtestatud tegevuste süsteem, mille kaudu toimub alaealiste rehabilitatsiooniprotsess, rehabilitatsiooni eesmärgiks on eelkõige alaealise sotsialiseerimine.

Sotsiaalsed oskused – positiivseks suhtlemiseks vajalikud oskused.

SISSEJUHATUS

Lõputöö teema „Kinnipeetava ettevalmistamine vabanemiseks Viljandi vangla näitel“ valikul lähtusin eelkõige temaatika aktuaalsusest ja vajadusest. Samas on temaatika mulle hingelähedane isiklikust aspektist, kuna töotan Viljandi vanglas just noorte ja alaealiste kinnipeetavatega. Sellest tulenevalt tean üsnagi põhjalikult nende probleeme, muresid, huvisid, vajadusi nii vangla siseselt, kui ka nende hirme ja ootusi vabanemise eel. Paraku on kuritegevus alaealiste hulgas mitte just vähenemise tendentsi järgiv. Soovin, et vabanemisel oleks neil suurem võimalus siseneda ja jääda vabadusse ning mitte enam tagasi pöörduda vanglasse. Vabadus oma erinevate väljakutsete ja ahvatlustega on sageli noorele inimesele ja veel sellisele noorele, kes on oma ilusamad aastad nooruspõlvest olnud kinnipidamisasutuses, väga suureks proovikiviks. Selleks, et proovikivi ei osutuks väga kõvaks, tuleb vanglast vabanenud noorukil osata ennast realiseerida elu positiivsematel pooltel. Oluline on tema ettevalmistus nii hariduse, kui ka muude sotsiaalsete oskuste vallas, et tulla toime nii endaga kui ka ümbritseva eluga. Selleks peab olema eeltegevus vabaneva noore kinnipeetavaga sedavõrd tõhus ja piisav, mis annaks noorele kindluse ja oskuse oma eluga vabaduses toime tulla.

Päevakohasuse aspektist lähtuvalt on lõputöö temaatika kajastamisel murelikuks tegev asjaolu, et üsna peagi on kavas likvideerida eraldiseisev vangistusasutus alaealistele. Minu murelikkuse põhjuseks on isiklik veendumus, tulenevalt oma 5 aastasest töökogemusest Viljandi vanglas, et alaealised kinnipeetavad ei peaks kandma oma karistust koos täiskasvanud kinnipeetavatega. Seda sellepärast, et juba elukogenud täiskasvanud kinnipeetava võimalik negatiivne mõju noorele, väljakujunemata isiksusele, ei pruugi olla just kõige kohasem ning positiivset mõju avaldab. Samas aitab selline eraldiseisev vangistusasutus pöörata kogu tähelepanu ja kasvatustöö ainult noortele ja kujundada vanglasine elukorraldus, niivõrd-kuivõrd võimaldab erinev seadusandlus, ainult neile kohasemal viisil.

Eesti Vabariigis on 6 vanglat ja üks on ehitusjärgus. Neis kõigis on ca üle 4000 kinnipeetava, mis on pooleteise miljoni elaniku kohta suur arv. Viljandi Vanglas on kohti 100-le 14-21 aastastele kinnipeetavale ning kõik kohad on täidetud.

Kahjuks naaseb suur osa vabanenutest Viljandi Vanglasse tagasi või läheb oma vanuse tõttu edasi täiskasvanute vanglasse.

Üheks põhjuseks on kindlasti lähedaste ning nende toetuse puudumine, kuid see ei ole ainus põhjus. Tänapäeva ühiskonnas on siiski tähtis hariduse ja eriala omandamine, et saada tööle ja siis ka edaspidi endaga hakkama saada. Tööl käimine omakorda suurendab ka sotsiaalseid oskusi, milleks on teistega suhtlemine ja arvestamine ning samas ka elumõtte leidmine. Vanglast vabanenud ei oska sageli oma eluga midagi ette võtta, seega on neil kergem uuesti vangi tagasi sattuda. Kriminaalset minevikku on raske muuta, kuid siiski karistust kandvatele noortele tuleb anda piisav võimalus ettevalmistumiseks tagasipöördumisel ühiskonda. Kinnipeetavatele tuleb leida sobiv ametiõpe või mõni muu eesmärgistatud tegevus, st õppimine, mis võimaldaks neil tööpäeva ulatuses olla rakendatud erinevatele positiivsetele väljunditele. Pakutav haridus või ametiõpe peab olema niisugune, et säiliks ja suureneks kinnipeetava oskus pärast vabanemist normaalset elatist teenida. Noortele kinnipeetavatele, kellel on selleks eeldusi ning lisaks veel ka soov ja tahtmine, tuleks anda kindlasti võimalus kutseõppeks.

Sotsioloogilises mõttes on vangla “noor” asutus. Tema teke on tihedalt seotud läänemaailma revolutsioonide ja uute vabariikide tekkega 18. sajandi lõpus. Moodsale ja valgustatud vabariigile sobiva karistusviisina asendas vanglakaristus surmanuhtluse kohe pärast 1776. aastat Ameerikas ja pärast 1789. aastat Prantsusmaal. Selline revolutsiooniline pööre karistussüsteemi arengus toimus võrdlemisi lühikese aja jooksul, umbes aastail 1780 – 1850. (Laine 1997:110-111.)

Vanglat võidakse näha mitmesuguste kuritegevuse vähendamise ülesannete täitjana. Need ülesanded on seotud kriminaalpoliitika üldiste vahenditega. Siin on tähtis arvestada varjatud funktsionaalsuse teooria seisukohta, mille kohaselt asjalood ei ole mitte alati sellised, nagu need väidetakse olevalt. Vanglal võib olla muidki ülesandeid peale nende, millest avalikult seadusandluses või peakõnedes räägitakse. (Laine 1997:131.)

Vanglale võidakse näiteks teha ülesandeks muuta vang võimetuks sooritama uut kuritegu, muuta ta teovõimetuks (inkapatsioon). See tähendab lihtsalt kurjategija ühiskonnast isoleerimist, nii et ta ei saaks kuritegu sooritada. Praktikas aga tähendab see pikaajalisi ja tingimusteta vabaduskaotuslikke karistusi. (Laine 1997:133.)

Üldpreventiivsusel võib vanglasüsteemi suhtes olla mitu tähendust: inkapatsioon, individuaalne hirmutamise, rehabilitatsioon ja parandamine.

On avaldatud arvamust, et kuigi vanglakaristus ei suuda kurjategijat parandada, hoiab ta siiski teisi tagasi kuritegude sooritamisest. Riskil vahele jääda ja karistuse võimalikkusel (st sanktsioonide võimalikkusel) on ilmselt üldpreventiivne mõju.(Laine 1997:135.)

Eripreventiivne mõju tähendab aga ühe kindla kurjategija mõjutamist, mille abil püütakse teda näiteks retsidivismist eemale hoida. (Laine 1997:99).

Vangla ülesannete kohta on kasutatud veel mitut nimetust: rehabilitatsioon, parandamine, resotsialiseerimine jne. Põhiidee seisneb selles, et kuigi vangla ise ei ole võimeline kuritegevust ära hoidma, võidakse vangistuse ajal kohaldada kinnipeetava suhtes selliseid rehabilitatsiooni- ja sotsialiseerimisabinõusid, mis vähendavad tema kuritegelikku käitumist või isegi lõpetavad selle. Seega on jutt ühiskonnaga kohanemisest. Nii uurivad kui kriminaalpoliitika professionaalid on rõhutanud, et enamik kurjategijaid lõpetab mingil eluetapil raskete kuritegude toimepanemise ega pöördu enam vanglasse tagasi.(Laine 1997:137-138.)

Seega tuginedes eelnevatele teoreetilistele seisukohtadele, tuleb eelkõige vanglates, kus kannavad karistust alaealised, pöörata enam rõhku noore harimisele. Seda on võimalik saavutada läbi erinevate koolitusprogrammide ja vähem tähtis pole ka rõhku pöörata rehabilitatsiooniprogrammidele noore resotsialiseerimise eesmärgil. Noorel kinnipeetaval tuleb senised negatiivsed väärtushinnangud püüda ümber kujundada positiivseteks. Noor, väljakujunemata isiksus vajab kindlasti enam paindlikumat lähenemist, kui juba välja kujunenud isiksus. Seda seepärast, et sellist isikut on võimalik pisutki muuta ja suunata teda positiivsete väärtushinnangute peale mõtlema. Seda tuleb teha pidevalt, järjekindlalt, kuid mitte ka surudes liialt ja vastu tahtmist peale seda, mida ta ei mõista. Pigem tuleks seda teha läbi tema enda soovide ja vajaduste, siis on ka tulemus mõjusam. Eelkõige pöörata tähelepanu noore hariduslikule küljele, et läbi hariduse saavutada haritus ja seeläbi peaks noor inimene jõudma iseseisvalt selleni, et oskab teha valikuid hea ja halva vahel.

Tulenevalt lõputöö eesmärgist on püstitatud hüpotees „Noore kinnipeetava ettevalmistamisel vabanemiseks vanglast on Viljandi Vanglas olemas kõik eeldused selleks, et tekitada noorel kinnipeetaval soovi omandada haridus ja soovitud eriala ning osaleda erinevates rehabilitatsiooniprogrammides, mis aitavad positiivseid väärtushinnanguid kujundada.“

1.VANGLAHARIDUS

Resotsialiseerimisabinõude ellurakendamisel on olulisim kinnipeetava hõivatus, mille tagavad haridus ja töö (Kasemets 2002: 208).

Hariduse andmise eesmärk on kindlustada kinnipeetav piisavate teadmiste, oskuste ja eetiliste tõekspidamistega, mis võimaldab tal jätkata vabaduses hariduse omandamist ja töötamist. Vangla juhtkond kindlustab üldhariduse ja kutsehariduse omandamiseks ja tööalase koolituse läbiviimiseks vajalike ruumide ning õppeklasside ja töökodade olemasolu, samuti tööpraktika võimaluse vanglas õpetavatel erialadel.

Haridus on normaalse ühiskonna toimimise eeltingimus. Kõigis riikides kogu maailmas on olemas riiklik hariduskorraldus, mis peaks tagama ühiskonna liikmetele vajaliku kompetentsuse. Vastavalt Eesti vabariigi haridusseadusele on kutseharidus teatud erialal töötamiseks, teatud kutse saamiseks, teatud ametikohale kandideerimiseks või selle säilitamiseks vajalike teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem, mille omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks. (RT I 1992, 12,192).

Hariduse andmise eesmärgiks vanglates on võimaldada kinnipeetaval vabaduses jätkata õpinguid või leida majanduslikult tulutoov töö, see tähendab kinnipeetava ettevalmistamist vabanemiseks. Igal kinnipeetaval on õigus haridusele ning seda saab omandada vanglas asuvates kutsekoolides, kus töötavad nii üldõppe kui ka kutseõppe osakond. Vaadeldes erialasid, mida Viljandi Vangla erikutsekoolis on võimalik omandada, tuleb tõdeda, et kutsekool on oma ülesannet edukalt täitnud. On erinevatel aegadel välja õpetatud arvukalt noori kinnipeetavaid. Lisaks üldhariduse omandamisele on võimalik õppida lukksepa, treial-freesija, pehme mööbli parandaja, ehitusviimistleja ja müürsepa erialasid. Seoses Eesti iseseisvumisega ja turumajanduse põhimõtetele üleminekuga ei leia paljudele kutsealadele ettevalmistatud inimestele enam tööd. Seda enam on raske leida endale sobivat tööd vangistusest vabanenud noorukil, kuna üha enam soovitakse kvaliteetset tööjõudu, kelle tööd ja toodangut on võimalik ka kasumiga turustada. Sealjuures on negatiivseks asjaoluks ka noore eelnev taust, mistõttu peab ta ennast oluliselt enam õigustama, et tööandja näeks temas potseniaali.

“Nüüd oleme jõudnud ühiskonda, kus peamine pole tootmine, vaid toodetu realiseerimine tarbijale.” (Rajangu 1995:24).

Siit järeldeb, et iga õppeasutus, ka vanglas tegutsev õppeasutus peab kohanema areneva ühiskonna vajadustega. Peab olema rohkem võimalusi omandada tänapäevasemaid erialasid, millega oleks võimalik ka praegusel, haritud töölisi vajaval ajal tööd leida. Kutseharidus vanglates ehk erialad, mida õpetatakse, on suuresti need, mida on juba aastaid õpetatud.

Hariduse ja kutseoskuste omandamine karistuse kandmise ajal on alaealiste ja noorte kinnipeetavate edasist eneseteostust silmas pidades olulisemaid eeldusi. Alaealiste puhul, kes on samas ka koolikohuslased, on tähtis õpikeskkond, õppetöö korraldus ja sisu, mis tekitaks soovi õppetöös osaleda (Loide 2002: 40).

Enne õppetöösse rakendamist suhtleb kinnipeetav sotsiaaltöötajaga ja hariduskorraldajaga, kes vesteldes noorega saavad teada, kuhu klassi ta kõige rohkem sobib. Õige klass välja valitud, saab kinnipeetav õppima asuda. Õppimine hoiab kinnipeetavat tegevuses terve päeva ulatuses, samas omandab ta uusi teadmisi ning see on ka ettevalmistus ühiskonda tagasi pöördumiseks (Moor 2007).

1.1 Vangistusasutuse roll noorte kinnipeetavate karistuse täitmisel

Tulenevalt vangistusseadusest on noortele kinnipeetavatele sätestatud eraldi kord võrrelduna täiskasvanute karistuse täitmisega. Vangla roll on siiski karistuse täideviimine, kuid vangla ülesandeks on ka, eriti noori kinnipeetavaid ette valmistada, juba tema saabumisel, vabanemiseks. Seaduse mõttes on noor kinnipeetav vangistusseaduse tähenduses isik, kes karistuse täitmisele pööramise ajal on noorem kui 21-aastane. Noore kinnipeetava kinnipidamine toimub selleks eraldi ettenähtud kinnises või avavanglas (noortevangla) või kinnise vangla eraldi osakonnas (noorteosakond). Noore kinnipeetava vastuvõtmisel vanglasse ei tohi tema vastuvõtuosakonnas viibimise aeg ületada kahte nädalalt. (RT I 2000, 58, 376)

Tavaliselt on õigusvastane käitumine põhjendatav isiklike ja sotsiaalsete probleemidega, hõlmab kinnipeetavatega tehtav töö nii tema isiklike, majanduslike kui ka õiguslike küsimuste lahendamist.

Tulenevalt sellest, et vangistusseaduse § 16 lg 5 kohaselt on justiitministri määrusega nr. 12, 26.02.2007 kehtestatud Kinnipeetava Individuaalne Täitmiskava (ITK) siis kõik vanglasse saabuvad kinnipeetavad on kohustatud selle ka täitma.

Seega tuginedes enda teadmistele ja oskustele antud valdkonnas, ning karistuse täideviimise normatiivsele korrale, võib sellest tulenevalt karistuse täideviimist vangistusasutuses jaotada teoreetiliselt kolme faasi: vastuvõtufaas, põhifaas ja vabastamisfaas. Milledest kõigil on täita oma roll.

Vastuvõtufaasis algab kinnipeetava vanglasse saabumisega ja selle eesmärk on kaasaaitamine kinnipeetava kohanemisele vanglaeluga ning kinnipeetava sotsiaalse tausta ja nende tegurite väljaselgitamine, mis on soodustanud kuriteo toimepanemist. Kinnipeetavaga vanglasse vastuvõtmisel viiakse läbi intervjuu ning saadud andmete põhjal selgitatakse välja kinnipeetava varasem elukäik ja pannakse paika abinõud koos kinnipeetava resotsialiseerimiseks (haridusvajadus, töövõime, oskused jne). Resotsialiseerimine tähendab kuritegu soodustanud asjaolude kindlakstegemist ja nende kõrvaldamist.

Põhifaasi peamiseks eesmärgiks on kinnipeetava täitmiskava ellurakendamine, mis hõlmab vangla igapäevast elukorraldust.

Võrreldes varasemaga, pööratakse oluliselt enam tähelepanu kinnipeetava vanglavälisele suhtlemisele, mis peab vältima kinnipeetava sidemete katkemist ühiskonnaga. Vanglavälise suhtlemise soodustamiseks võimaldatakse kinnipeetaval lühi- ja pikaajalisi kokkusaamisi, kirjavahetust, telefonikõnesid, massiteabevahendeid, puhkust, lühiajalist väljasõitu ja väljaviimist. Lühiajaline väljasõit peab andma võimaluse vaimseks ja füüsiliseks lõõgastumiseks ning vanglas tekkida võiva stressi maandamiseks. Samal ajal peab see toetama karistuse täideviimise eesmärkide saavutamist. Selleks aitab sotsiaaltöötaja kinnipeetaval koostada väljasõiduplaani, milles fikseeritakse tegevused, mida kinnipeetav väljasõidul viibides teeb. Väljasõidult naastes arutatakse kinnipeetavaga plaani täitmist ning kavandatakse tegevused järgmiseks väljasõiduks.

Karistuse täideviimise faasis osutab sotsiaaltöötaja kinnipeetavale sotsiaalküsimustes õigusabi, toetab tema suhete säilimist või taastamist perekonnaliikmetega, aitab luua või säilitada kontakte tööandjaga, toetab kinnipeetavat õpingutes tekkida võivate raskuste ületamisel, on vahendajaks kinnipeetava ja vanglaametnike ning kinnipeetavate omavahelistes suhetes tekkivate tüliküsimiste lahendamisel.

Resotsialiseerimisabinõude ellurakendamisel on kõige olulisem kinnipeetava hõivatus, mille peavad tagama haridus ja töö. Hariduse andmise eesmärk on võimaldada kinnipeetaval pärast vabanemist edasiõppimist või töökoha leidmist. Hariduse andmine vanglas jaguneb üld- ja kutsehariduseks. Töö peab kindlustama tööharjumuse ja –oskuste säilimise või paranemise, samuti tagama teatava sissetuleku.

Vabastamisfaasi põhiülesandeks on kinnipeetava selline edasise elukorralduse ettevalmistamine, mis tagaks kinnipeetava iseseisva toimetuleku pärast vanglast vabanemist. Kinnipeetavale kõige kriitilisem etapp on vahetult vabanemisele järgnev aeg, millest sõltub, kas kinnipeetava integratsioon ühiskonda õnnestub või mitte. Sageli tuleb kinnipeetaval alustada oma elu ülesehitamist algusest peale. Suurimaks probleemiks on paljudel juhtudel töö- ja elukoha leidmine, aga ka suhete taastamine perekonnaga, sõpradega. Oma osa on ka ühiskonna võõristaval suhtumisel kinnipeetusse.

Loetletud probleemide lahendamisele peab kaasa aitama juba enne kinnipeetava vabastamist. Sisuliselt peab kogu karistuse täideviimise ajal kinnipeetavaga tehtav töö olema suunatud tema vabastamisele ettevalmistamiseks.

Vabastamisfaasis tehtava sotsiaaltöö üheks erijuhuks on töö seoses kinnipeetava ennetähtaegse vabastamisega. Kõik ennetähtaegselt vabastatud kinnipeetavad kuuluvad kriminaalhooldaja järelvalve alla. Vangistuseadus näeb ette kriminaalhooldaja kaasamist juba kinnipeetava vabastamise ettevalmistamisse. Seega peab vangla sotsiaaltöötaja nii vara kui võimalik hakkama tegema koostööd kriminaalhooldajaga, et soodustada vabaduskaotust kandnud inimese sotsiaalset kohanemist ning iseseisvat toimetulekut igapäevaelus. (RT lisa, 18, 279)

Vangistuses tuleks siiski püüelda selle poole, et inimene paraneks. XIX sajandi keskel kujunes välja paranadava ideega vangistussüsteemide kujunemine. Oluline on siinjuures see, mis saab süüdimõistetuga pärast kohtuotsust edasi ning milline on siiski kriminaalkaristuse roll kuritegevuse vastases võitluses. (Sootak 1997: lk 9)

1.2 Vanglahariduse osatähtsus vabaneva kinnipeetava tööharjumuse kujundamisel

Vabade töökohtade hulgast sõltumata on puuduliku haridusega või kutse ettevalmistuseta noorel vähe väljavaateid leida täistööajaga kindel töökoht ning just seetõttu on vanglast vabanenul oht sattuda uuesti kuritegelikku maailma.

Kuna inimese sotsiaalse käitumise lahutamatuks komponendiks on vaimsed, subjektiivsed tegurid, kuuluvad viimased ka elulaadi struktuuri. Elulaad seondub väga tihedalt ühiskonna sotsiaalse kihistumise ja professionaalse struktuuriga.

Vanglas hariduse omandamise eesmärgiks veel peale teadmiste, oskuste ja eetiliste töökspidamiste kujundamise, on võimaluse loomine ka vabaduses hariduse jätkamiseks ja töötamiseks. Kutsehariduse andmisel tuleb eelkõige eelistada neid erialasid, mis on just vabaduses just nõutavamad. Antud asjaolu annab võimaluse kergema vaevaga ka tööd leida. Sealjuures peab vangla juhtkond looma just kutsekeskhariduse omandamiseks võimalusi. (Lõhmus 2003: 77)

1.1.1. Üldharidus

Vangla on oma olemuselt ebaloomulik ja mõjub isiksusele mitmel viisil hävitavalt. Osana vanglasüsteemist suudab haridus muuta seda olukorda vähem ebaloomulikuks ja teataval määral piirata kahjustusi, mida vangistus kinnipeetavale tekitab. (Euroopa Nõukogu 1990:15.)

Üks kõige raskemaid ja keerulisemaid küsimusi, mille õpetajad peavad lahendama, on see, milline on nende seisund vanglasüsteemi kui terviku ja kinnipeetavate suhtes. On selge, et koolitamine peab toimuma piirangute raames, mis vanglate haldajad on seadnud turvalisust ja muid vanglasüsteemi üldeesmärke silmas pidades. Kui haridus on vanglasüsteemiga liiga tihedalt seotud, võivad paljud kinnipeetavad olla hariduse suhtes kahtlustaval seisukohal ja näha selles endaga manipuleerimise vahendit. Kui nad tunnevad, et enda harimine eeldab neilt oma vaimu allutamist vanglasüsteemile, põlgavad nad hariduse ära. Seetõttu vajab haridussektor vangla oludes teatavat sõltumatust. Nagu igasuguses koolituses on ka vanglahariduses motiveerimise ja osalemise seisukohalt määrava tähtsusega õpilaste austamine ja tunnustamine. Vanglas töötavalt õpetajalt eeldatavat professionaalsust näitab nõue, et koolitaja peab õpilast austama ja tunnustama (tema isikut, mitte kuritööd), kuid samas töötama vanglate haldajate seatud piirides ja vältima kinnipeetavate mõju alla sattumist. Kui kinnipeetavaid sel viisil austatakse ja tunnustatakse, tunneb igaüks neist, et ta on võimeline ennast harima. (Euroopa Nõukogu 1990:28.)

Õpilasi tuleb pidada vastutustundlikeks inimesteks, kes saavad teha valikuid. Teisisõnu, vanglateskkonna mõju tuleb võimalikult minimeerida ja õpilaste kunagist kuritegelikku käitumist ei tohiks meelde tuletada, et tekiks samasugune õhkkond, suhtlus ja tegevus nagu vanglavälises ühiskonnas toimuva koolituse korral. Selle lähenemisviisi juures on oluline see, et õppekava peab põhinema osalejate isiklikel vajadustel. Igal juhul on vaja arvesse võtta suurema osa kinnipeetavate erivajadusi ja eelkõige nende ebameeldivaid kokkupuuteid haridusega lapsepõlves. Seega pannakse õpetajatele kohustus kõrvaldada osa minevikus saadud kahjustustest ja aidata oma õpilastel üle saada lootusetusest. Nii õpilaste vajaduste kui ka vanglatingimuste tõttu on õpetamisel muidki erijooni. Üldiselt on asjakohased väikesed

rühmad, kus on võimalik teatavat tähelepanu pöörata individuaalprogrammidele ja töötada ka ebakorrapärase osaluse korral.

Sageli tuleb õpetajatel kasutada oma õppematerjale, sest lastele mõeldud tekstid ei sobi ja arvesse tuleks võtta kõnealuste õpilaste konkreetseid huve ja kogemusi. Kõik õpetajad peaksid saadud kogemusi silmas pidades oma eesmärged, töö sisu ja metoodikat pidevalt ümber hindama. (Euroopa Nõukogu 1990:32.)

Kinnipeetavatega töötavate õpetajate põhiülesanne on püüda muuta vanglas antav haridus sarnaseks väljaspool vanglaid antava haridusega. Teisisõnu - vanglaharidus on väärtus omaette, mis ei sõltu vanglasüsteemi eesmärkidest. Vanglaharidust nähakse ka kui sotsialiseerimise ja resotsialiseerimise vahendit. Õige haridus peab arvestama õpilaste valikuvabadust nii õppeasutuses kui ka hiljem töökoha leidmisel, siis on tulemus tunduvalt parem.

1.1.2 Kutseharidus

Tulenevalt vangistusseadusest, siis vastavalt kinnipeetava soovile ja sobivusele antakse talle võimalus kutsekeskhariduse omandamiseks, samuti tööalases koolituses osalemiseks. Kutsekeskhariduse andmisel eelistatakse erialasid, mis on vabaduses enamnõutavad.

Vangla territooriumil asuv kutsekeskhariduse omandamist võimaldav õppeasutus on riigikool või munitsipaalkool või nende vanglas tegutsev struktuuriüksus, mida finantseeritakse riigieelarve vahenditest kutseõppeasutuse seadusega sätestatud alustel ja korras. Õppeasutuse kasutusse antud ruumide sisustus-, remondi- ja eksploatatsioonikulud kaetakse vangla eelarvest. (RT I 2003, 26,157)

Kutsehariduse omandamine kujutab endast omakorda erialase (ametialase) kompetentsuse saavutamist. Kompetentsust pole võimalik anda, saab vaid luua tingimusi selle omandamiseks. Kutseõpetuse üldeesmärgid on:

- kujundada kutsealased teadmised, oskused ja hoiakud
- tagada isiksuse võimetekohane ja mitmekülgne areng;
- kujundada õpilaste positiivne hoiak eluks
- kindlustada ettevõtlike ning aktiivsete töötajate ettevalmistamine (Loide 2002:48-49)

Paljude kinnipeetavate jaoks on väga tähtis omandada kutseoskused, mis on võrreldavad väljaspool vanglat pakutavatega. Sellised kutseoskused on ihaldusväärased kasulikkuse tõttu hilisemas elus, samuti hinnatakse sellealaseid saavutusi palju kõrgemalt kui spetsiaalselt vanglaharidusega seotud kutseoskusi. See, et kinnipeetavatel võimaldatakse omandada mainekaid erialasid, ei pea sugugi tähendama, et tuleks loobuda kursustest või tegevusest, mis on otseselt suunatud isiksuse arendamisele, enesekindluse suurendamisele ning välja töötatud konkreetse isiku vajadustest lähtuvalt. (Euroopa Nõukogu 1990:28-29.)

Vangistuse täideviimise eesmärk on suunata kinnipeetav õiguskäitumisele ja õiguskorra kaitsmine (RT I 2000, 58, 376).

Tulenevalt vangistusseadusest, siis vastavalt kinnipeetava soovile ja sobivusele antakse talle võimalus kutsekeskhariduse omandamiseks, samuti tööalases koolituses osalemiseks. Kutsekeskhariduse andmisel eelistatakse erialasid, mis on vabaduses enamnõutavad.

Vangla territooriumil asuv kutsekeskhariduse omandamist võimaldav õppeasutus on riigikool või munitsipaalkool või nende vanglas tegutsev struktuuriüksus, mida finantseeritakse riigieelarve vahenditest kutseõppeasutuse seadusega sätestatud alustel ja korras. Õppeasutuse kasutusse antud ruumide sisustus-, remondi- ja eksploatatsioonikulud kaetakse vangla eelarvest. (RT I, 2000, 28, 376; 2003, 26,157)

Kutsekooli õppima asumine algab kinnipeetava elukutsevalikust. Elukutse all mõistetakse sobivat eriala, arvestades nii individuaalseid võimeid kui ka kinnipeetava soovi. Kinnipeetav saab kutsevalikul abi õpetajatelt, meistritelt, sotsiaaltöötajalt kui ka vangla juhtkonnalt (Savitš 2007).

Viljandi Vangla kutsekoolis on 4 erinevat õppeklassi, kus igas klassis on 4-6 õpilast. 2007 aasta märtsi seisuga õppis kutsekoolis 24 õpilast, neist 6 lukksepaks, 5 mööbli parandamist, 7 ehitusviimistlust ja 6 õppisid puidutöökojas

Vanglas pakutava kutseõppe käigus tuleb hoolt kanda kutseõppe pedagoogilise kvaliteedi eest ning leida tasakaal tootlikkuse ja töö käigus õppimise vahel. Väga tihti jäetakse õppimise moment piisava tähelepanuta. Kutseõppe võib saada suurepäraseks isiksuse arengu allikaks, samuti töoskuste omandamise vahendiks. Esmajärjekorras peab kutseõppe muidugi seostuma tööturu vajadustega. Liiga sageli õpetatakse vanglas selliseid traditsioonilisi töösikusi, mille järele on tööturul väga väike vajadus. Arvestades, et töövõimaluste skaala muutub nii sageli, on väga tähtis, et kutseõppe oleks piisavalt paindlik niisuguste muudatustega kohanemiseks. Lisaks on oluline, et vanglas pakutav kutseõppe oleks hea kvaliteediga, kuna tööturg on hariduse kvaliteedi osas väga nõudlik ning on vaja vastu seista muudele asjaoludele, mis piiravad endiste kinnipeetavate väljavaateid tööd saada. Seega on asjakohane, et teatavas ulatuses asendatakse spetsiifilised oskused ja ametid üldisema haridusega – lihtsalt selleks, et vastata tööturu nõuetele. Niisugune muudatus mõjutab loomulikult kutseõppe juhendajate valikut ja kutseõppetöötajate täiendõppe arengut näiteks juhul, kui õpetusse on kaasatud tavalisi oskustöölisi. (Euroopa Nõukogu 1990:43.)

Vanglasüsteemil on 2 peamist missiooni. Esiteks, peab see tagama, et saavutaks vabadusekaotuse täideviimise eesmärgid ja kinnipeetava turvalisus vanglas. Teisena peab see

tagama kinnipeetava resotsialiseerimise ja ettevalmistamise vabanemiseks, et luua eeldused tema edukaks kohanemiseks ja toimetulemiseks ühiskonnas (Kasemets 2002: 206).

Kutseõppes on tähtis osa õpetajal/ meistril, kes on päevast päeva koos õpilastega. Kuna tema õpilaste puhul on tegemist kinnipeetavatega, peab ta leidma nendega ühist keelt, ega tohi mõelda noore kuritegelikule minevikule, vastasel juhul ei suuda õpetaja oma ainet õpetada ja õpilane ei tahagi elukutset omandada. Seega, peab õpetaja äratama õpilastes huvi õpitava kutseala vastu ning õppima tundma õpilaste individuaalseid iseärasusi. Samas peab ta tutvustama õpilasi õpetavate teadmiste ja töökogemustega (Sellist meistriks 2002: 60).

Viljandi Vangla kutsekool kuulub Viljandi Ühendatud Kutseõppe Keskuse alla, seega täidab ka vangla osakond kutseõppe eesmärke. Lisaks üldistele eesmärkidele, on vangla osakonnal üheks tähtsamaks ülesandeks kinnipeetavate õpetamine selleks, et hakkama saada ühiskonnas pärast vabanemist. Selle poole püüdlevad kõik meistrid/ õpetajad kui ka kogu vangla juhtkond (Savits: 2007).

Seega, kui noor satub kuriteo tagajärjel Viljandi Vanglasse, antakse talle võimalus arendada ennast kutseõppe kaudu. Kinnipeetav saab valida erinevate erialade vahel, mis talle sobiksid. Kui ta ise ei suuda otsustada, saab ta abi õpetajatelt, meistrilt ning kogu vangla juhtkonnalt, kes vaatavad kuhu rühma nooruk kõige rohkem sobib. Tuleb välja, et vanglasse sattumine ei tähenda täielikku eraldamist isolatsioonist, vaid kinnipeetavale antakse siiski võimalus leida ja arendada ennast ning pärast vabanemist hakkama saada ühiskonnas. Vangla on oma missiooni täitnud, edaspidine sõltub kinnipeetavast endast, kas ta tahab ennast parandada ja ja veel edasi õppida või leida endale sobiliku töökoha.

Viljandi Vangla kinnipeetavatel on võimalus töötada oma kutsehariduse alaselst st. pehme mööbli remontijad teevad palgalist tööd vastavalt tellimusele, mis tuleb üldjuhul väljaspoolt vanglat. Metallitöö õppijatel tuleb tellimusi aidalukkudele, samuti väljaspoolt vanglat.

1.1.3 Vanglaväline haridus

Tulenevalt vangla sisekorrast ja vangustusseadusest, on hariduse andmise eesmärgiks vanglas võimaldada kinnipeetaval vabaduses jätkata õpinguid. Kinnipeetaval, kellel on lubatud liikumine väljaspool vangla territooriumit, on võimalus õppida kaugelõppes ka vanglavälises keskeri-, kutseõppeasutuses või kõrgkoolis. (RT I 2000, 58, 376)

Ühiskonna haridusasutuste osalemine töös kinnipeetavatega on mitmeti tulus, kuid üks kõige olulisemaid asjaolusid on see, et mida rohkem kinnipeetavate koolitus järgib vanglavälisest koolitust, seda vastuvõetavam see kinnipeetavatele on. (Euroopa Nõukogu 1990:61.)

Vanglaväliseks koolituseks vabastamist tuleks üldjuhul pidada parimaks valikuks. See oleks mitmeti põhjendatud:

- ✓ laieneb tavaliselt õppimisvõimaluste valik, seda eriti väikeste vanglate puhul;
- ✓ õppimise jätkamine pärast lõplikku kinnipidamiskohast vabanemist on tõenäolisem, kui kinnipeetava koolitus enne vabanemist on toimunud väljaspool vanglat. (Euroopa Nõukogu 1990:62.)

Koolitusega tegelejad peavad vastama ka küsimusele, kuidas võimaldada vanglakoolituses osalenutel jätkata haridusteed pärast kinnipidamiskohast vabanemist. Sellise järjepidevuse tagamine võib olla seotud paljude probleemidega. Palju oleneb koolituse kättesaadavusest vanglavälises ühiskonnas ja eriti piirkonnast, kuhu kinnipidamiskohast vabanenud inimene elama asub. Paljudel vanglaõppuritel võib tekkida vanglast vabanemisel raskusi tavalisele koolitusele üleminekul, millest tulenevalt vajavad nad vanglasiseselt koolituselt vanglavälisele koolitusele edukaks üleminekuks palju toetust. Võib oletada, et ilma sellise toetuseta ei ole koolituse jätkamine pärast lõplikku vabanemist eriti tõenäoline. (Euroopa Nõukogu 1990:62-63.)

2. Rehabilitatsiooniprogrammid Viljandi Vanglas

Vangistuseseaduse (RT I 2000, 58, 376; 2002, 84, 492; 90, 521) §§ 30-31, 45-48 ja 55 reguleerivad kinnipeetava vaba aja veetmist ja igapäevaseid olmeküsimusi. Nii kinnipeetavale üld-, kutse ja täiendhariduse andmine kui ka kinnipeetava töötamine toimuvad tööajal. Kõik ülejäänud tegevused ja enesearendamise võimalused, sealhulgas sport, individuaalõpe, religioonialane tegevus toimuvad vaba aja raames.

Kinnipeetava vaba aja sisustamise ülesandeks on luua vanglas soodne sotsiaalne atmosfäär, anda algtõuge mõistlikule vaba aja kujundamisele ka pärast vabanemist. Vaba aja sisustamine peab aitama võidelda ka sellise vangla klassikalise ilmingu vastu nagu monotoonsus ja äratama kinnipeetavates initsiatiivi. Seetõttu on vajalik, et kinnipeetavatele oleksid kättesaadavad ajalehed, ajakirjad, raamatud ja võimalused tegeleda spordi ja religiooniga.

Käesoleval ajal on Viljandi Vanglas rehabilitatsiooniprogrammidest kasutusel alljärgnevalt lühidalt avaldatud erinevad programmid.

2.1 “Viha juhtimine” (“Anger Management”).

Üldjuhul on noored oma olemuselt tormakamad ja soovivad kõike teha ja saavutada kiiresti. Kui aga see ei õnnestu, siis tekib trots, solvumine ning on võimalik ka vihastumine. Vihahoos aga noor, välja kujunemata isiksus pahatihti ei mõtle, mida teeb, veel vähem ei mõtle tagajärgedele. Agressiivsuse ja viha esinemine noorte hulgas ja eriti vangistuses viibiva noore hulgas on probleemiks. Seda aga on võimalik mingilgi määral maanada ja seda just läbi erinevate programmide.

Viljandi vanglas on olemas programm, mille eesmärgiks on kinnipeetavatest osavõtjate arusaamist muuta, anda neile mõista ja teadmine sellest, mis nendega vihastades toimub. Selgitada neile, miks on vaja oma käitumist kontrollida, aidata kursusest osavõtjatel mõista, milleks on viha talitsemine kasulik, parandada nende oskust oma viha talitseda ja sealjuure anda ka kursusest osavõtjatele võimalus harjutada viha talitsemist rollimängude abil.

Nii kodus, tänaval, koolis kui ka teleri ees istudes ümbritseb neid agressiivne käitumine, mis soodustab kiiret ja püsivat õppimist. Isikud, keda noorukid imetlevad, demonstreerivad kaasakiskuvalt ja detailselt agressiivset käitumist, mida on kerge jäljendada ja mis kõige olulisem- mis viib sihile.

“Viha Juhtimise” programm on väljatöötatud Suurbritannia Vanglate Ameti poolt 1995. aastal ning täiendatud ja kohandatud Soome Justiitsministeeriumi vanglate osakonna poolt 2000. aastal. Eesti vanglates viiakse seda läbi alates 2001. aastast, vastavalt Justiitsministeeriumi poolt koostatud ja tutvustatud programmide alusel. (Justiitministeerium, 2005, 12)

“Viha juhtimine“ baseerub kognitiiv-käitumuslikul inimkäsitlusel ja on mõeldud impulsiiv-agressiivsetele kinnipeetavatele. Programmi eesmärgid on: täiendada kursusest osavõtjate arusaamist sellest, mis nendega vihastades toimub; selgitada neile, miks on vaja oma käitumist kontrollida; aidata kursusest osavõtjatel mõista, milleks on viha talitsemine kasulik; parandada nende oskust oma viha talitseda; anda kursusest osavõtjatele võimalus harjutada viha talitsemist rollitreeningute abil. Senised kogemused programmi läbiviimisest on olnud positiivsed. Peamiste vahetute tulemustena on märgitud kinnipeetavate enesejälgimise ja -analüüsimise võime paranemist ning motivatsiooni suurenemist oma tunnetega tegeleda ja oma käitumist juhtida. (Kasemets 2002:200-208)

2.2 “Agressiivsuse asendamise treening”(“Aggression Replacement Training“)

“Agressiivsuse asendamise treening” (ART) on sekkumismeetod töös vägivaldsete kinnipeetavatega, mille raames õpetatakse kinnipeetavatele vägivaldsele alternatiivseid käitumismustreid igapäeva situatsioonides toimetulekuks.(Justiitsministeerium 2005: lk 9)

Programm käivitati USA-s 1987.a probleemkäitumisega noorukite jaoks ja hiljem laiendati seda ka kinnipeetavatele. ART on pikaajaline (kuni 30 grupidundi) programm vägivaldse käitumise asendamise ja hoiakute muutmisega läbi kolme erineva treeningkomponendi.

Treeningu kolm komponenti on:käitumuslik komponent e. sotsiaalsete oskuste treening – so. kogum tegevusi, mille eesmärgiks on tõsta prosotsiaalsete oskuste taset; emotsioonidega tegelev komponent e. viha ohjamise treening. Eelmine komponent õpetab osalejatele, mida teha agressiooni asemel, selles õpitakse täiendavalt, mida mitte teha. Antud komponendi eesmärgiks on suurendada enesekontrolli ning vähendada või ohjata viha ja agressiooni. Väärtushinnangutega tegelev komponent e. kõlblustreeningu eesmärgiks on toetada kahe eelmise komponendi läbinud osalejate prosotsiaalset käitumist. (Justiitsministeerium 2005: lk 9-10)

Eesti vanglasüsteemis tehakse alles esimesi samme maailmapraktikas tunnustatud rehabilitatsiooniprogrammide rakendamiseks. Meie eeliseks on võimalus õppida teiste riikide kogemustest ja uurimistöödest ning rakendada juba efektiivseks osutunud programme.(Kasemets 2002: 206-208)

2.3 “Muusikateraapia”

Muusika kasutamine kvalifitseeritud muusikaterapeudi poolt grupiga tegutsemisel, mis on kavandatud suhtlemise, õppimise väljendamise, jõuvarude mobiliseerimise ja teiste terapeudiliste eesmärkide lihtsustamiseks, et rahuldada füüsilisi, emotsionaalseid, vaimseid, sotsiaalseid ja kognitiivseid vajadusi. Muusikateraapia eesmärgiks on arendada potentsiaale ja/või taastada indiviidi funktsioone nii, et ta saavutaks parema intra- ja interpersonaalse integratsiooni, seega saavutada parem elukvaliteet ennetamise, taastamise või ravi kaudu. Muusika toime psüühikale: muusika võimaldab paremini avada iseennast ja teisi, stimuleerib emotsioone ja tundeid, aitab väljendada emotsioone ja neid jagada, aitab vähendada stressi; võimaldab muuta meeleolu, loob assotsiatsioone (mineviku seoseid, mis kunagi üle elatud jne. Muusikateraapiat hakati Viljandi vanglas läbiviima käesoleva aasta jaanuarist. (Justiitsministeerium 2005: lk 16-17)

2.4 Sotsiaalne kasvatus

Mõistet “sotsiaalne kasvatus” kasutatakse sellise koolituse kirjeldamiseks, mille eesmärk on aidata inimestel ühiskonnas elada. See on eriti tähtis marginaalsete või sotsiaalselt abitute inimeste puhul, nagu paljud kinnipeetavad tihti on, isegi enne vanglasse sattumist. Ühiskonnast eemaldamine ja vanglasse sattumine suurendab möödapääsmatult nende inimeste võõrandumist ja muudab toimetuleku ühiskonnas veelgi raskemaks.

Sotsiaalse kasvatus eesmärk peab olema isiku arendamine, et ta suudaks paremini oma elu mõnede külgedega toime tulla. Sageli on nii, et kui inimesed suudavad paremini hakkama saada elu ühe küljega, võib sel olla positiivne lisatoime ka teistele eluvaldkondadele ning inimeste enesehinnang ja -usaldus paranevad. (Euroopa Nõukogu 1990:56-57.)

Oluline on siiski sotsiaalse kasvatus või vastava tegevuse olemasolu, mitte see, kuidas ja kelle poolt seda organiseeritakse. Sotsiaalne kasvatus on kõige edukam siis, kui kõik vanglas töötavad sektorid püüavad üksteist täiendada. Eri sektorite töötajaid võib suurepäraselt liita kõigi nende võimaluste väljaselgitamine ja kasutamine, mis aitavad kinnipeetavaid vahi alt vabanemiseks paremini ette valmistada. Sotsiaalne kasvatus peab eeskätt tagama, et teave, mida kinnipeetavad võivad ühiskonda tagasipöördumisel vajada, on soovijatele kättesaadav. Eri inimesed vajavad eri teavet, see võib puudutada tööhõivet ja tööpuudust, eluaset, transporti, hoolekannet, tervishoidu ja õppimisvõimalusi väljaspool vanglat, rahaga toimetulekut jne. (Euroopa Nõukogu 1990:57-58)

2.5 Koostöövõrgustik kriminaalhooldusega.

Oluline on vanglale teha koostööd ka kriminaalhooldajatega, kuna nende roll, eriti noorte kinnipeetavatega tehtavas töös, on märkimisväärne. Peale vabanemist, satub vastavalt vabanemise tingimustele, üsna suur osa kriminaalhooldajate huviorviiti. Kriminaalhooldajaid võiks pidada justkui kasuvanemateks paljudele sellistele noortele, kes on sattunud vanglasse ja keda ootab ees mingi aja möödudes vabanemine. Kriminaalhooldaja peamiseks ülesandeks on selliseid noori järjepidevalt ja väga terase silmaga jälgida, et kõike märagata, aidata, juhendada, õpetada jne.

Tulenevalt kriminaalhooldusseadusest on kriminaalhoolduse vormid individuaal- või grupitöö. Kriminaalhoolduse meetodit valides lähtub kriminaalhooldaja sellest, mil viisil on kõige tõhusamalt võimalik: võidelda kuritegeliku käitumise vastu. Meetodi valikul tuleb arvestada kriminaalhooldusaluse isikuomadusi. Kriminaalhoolduse meetodid on: vestlus, kodukülastus, kriminaalhoolduse eesmärgist tulenev füüsiline tegevus, mis aitab kriminaalhooldusalusel muuta oma suhtumist töösse ja tööga saavutatud hüvedesse ning kasvatada vastutustunnet ja kujundada korra harjumusi. Koostöö üksikisikutega, koostöö riigiasutustega ja kohaliku omavalitsuse asutustega, et lahendada kriminaalhooldusaluse isiklike probleeme, mis võiksid takistada või segada kriminaalhoolduse eesmärkide saavutamist st elamistingimuste ja tööhõivega seotud problemaatika lahendamine.

Kohtumiste sageduse, aja ja koha määravad kriminaalhooldaja ja kriminaalhooldusalune kindlaks hoolduskava koostamise käigus. Kohtumiste sageduse määramisel lähtutakse hoolduskavas püstitatud eesmärkidest. (RT I 1998, 4, 62)

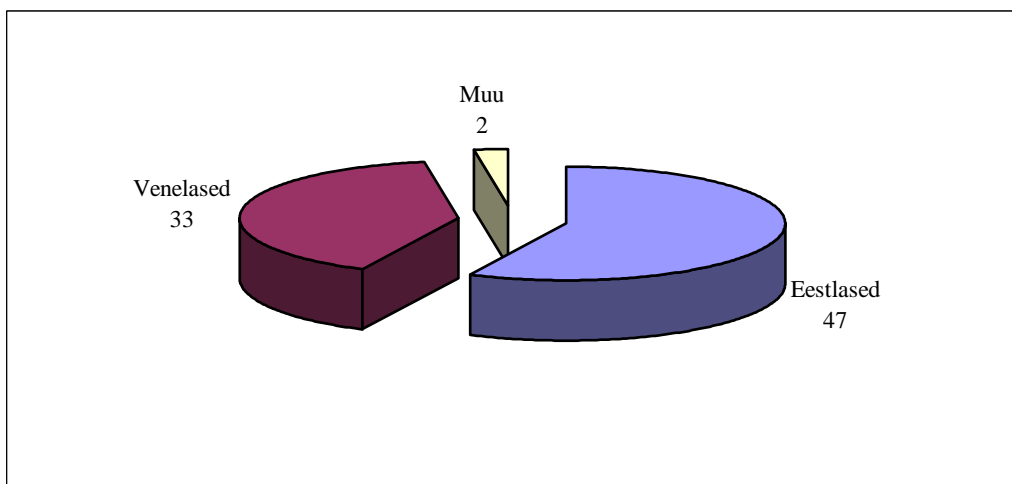

3. Viljandi Vangla kinnipeetavad

Viljandi Vangla on 100-kohaline kinnine vangla, mis on mõeldud noore meessoost kinnipeetava vangistuse täideviimiseks. Viljandi Vangla on ainuke noortevangla Eestis. Kõige suurema vanuserühma moodustavad 18–21 aastased, kes kannavad reaalselt vangistust esimest korda. Põhiosa kinnipeetavatest on toime pannud varavastaseid kuritegusid. Noortevangla on spetsiifilisem, sest noore kurjategija isiksus on väljakujunemata, seetõttu on ta impulsiivsem ja mõjutatavam ning tema resotsialiseerimine on kergemini saavutatav.

Vangistusseadus keskendub kinnipeetava resotsialiseerimisele. Eesmärgiks on seatud aidata kinnipeetaval pärast vabanemist ühiskonda tagasi pöörduda. Vangistusseadus järgib arenenud riikides tunnustatud põhimõtteid, mille rakendamine nõuab professionaalseid töötajaid, nüüdisaegset materiaalselt baasi ja lisaressursse.

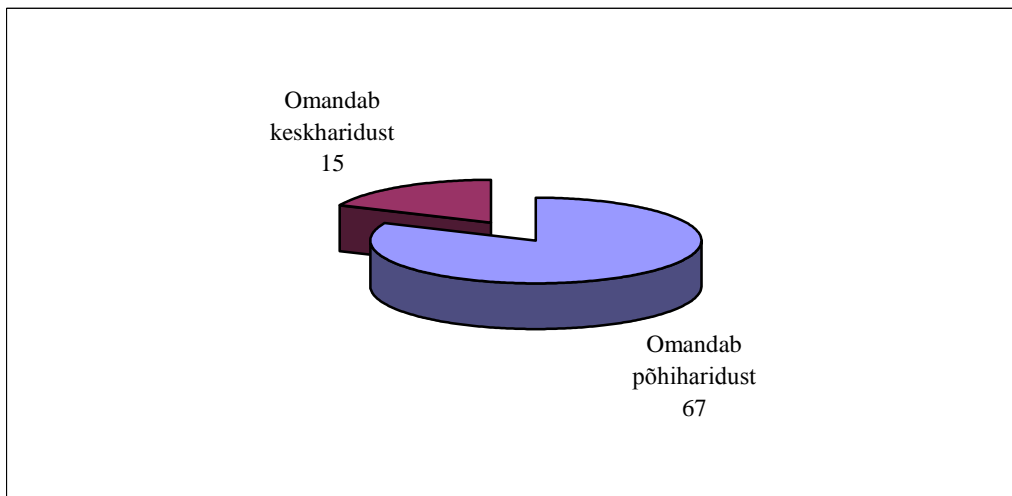
3.1 Kinnipeetavad rahvuse järgi.

Joonis 1. Kinnipeetavad rahvuse järgi

Arvatakse, et vene rahvusest noored sooritavad rohkem kuritegusid, kui eesti rahvusest noored, siis noortevangla statistika põhjal on näha, et see arvamus kinnitust ei leia. Eesti rahvusest kinnipeetavate osakaal kinnipeetavate hulgast on 57 %, vene rahvusest 40 %, muid rahvusi 3 %.

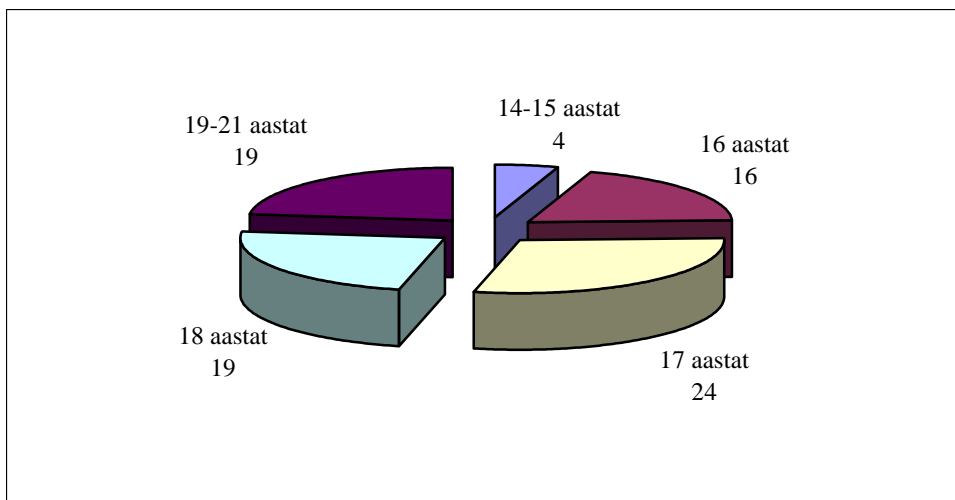
3.2. Kinnipeetavad hariduse järgi

Joonis 2. Kinnipeetavad hariduse järgi

Haridustase kinnipeetavatel on madal, 82 % omandab põhiharidust, kuigi põhikool selles vanuses peaks olema läbitud. Ainult 18 % kinnipeetavatest omandab keskharidust. Põhihariduse omandamine vabaduses on suurel osal kinnipeetavatel katkenud kuuendas

3.3 Kinnipeetavad vanuse järgi

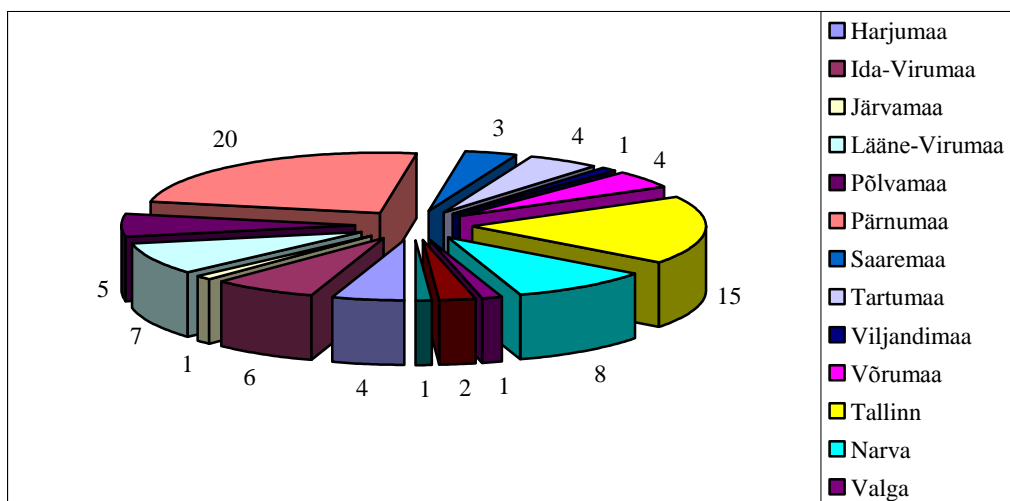

Joonis 3. Kinnipeetavad vanuse järgi

Kinnipeetavad vanuse järgi jagunevad küllaltki ühtlaselt, erandi moodustavad 14-15 a., kes moodustavad kinnipeetavate arvust 5 %; 16 a. - 19 %; 17 a. - 29 %; 18 a. - 23 %; 19-21 a. – 23 %. Kuritegevuse tõus algab pigem ajal, kui noored otsivad oma identiteeti. Sealjuures

mängib olulist rolli, kui kodus või koolis neid ei mõisteta või mõistetakse vääralt, noorte vajadusi ja soove mitte arvestavalt. Seejärel saabub noore ellu olulisel määral tänav, kus ta tunneb ennast enda arvates turvalisemalt kui kodus või koolis. Seejärel tekivad sõbrad, kes muutuvad neile olulistemaks ja mitte alati just head sõbrad.

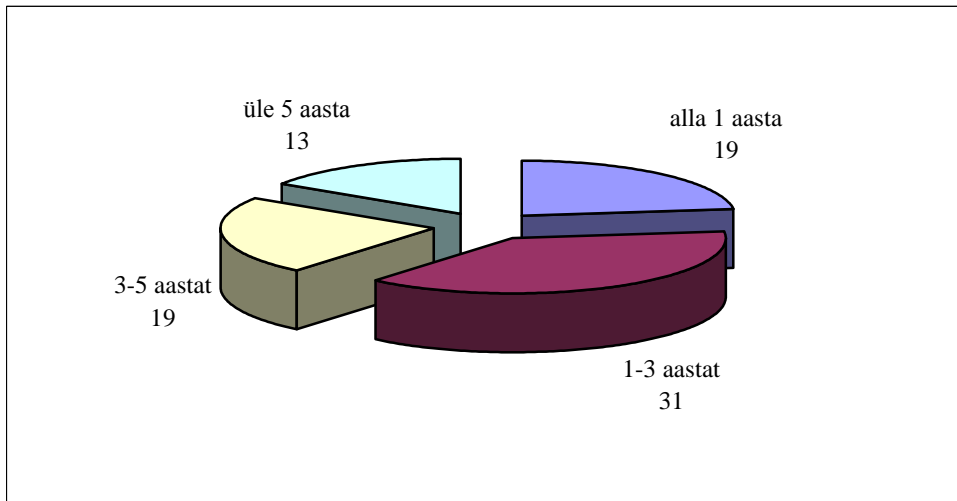
3.4 Kinnipeetavad elukoha järgi

Joonis 4. Kinnipeetavad elukoha järgi

Esikohal kinnipeetavate poolest on Pärnu maakond, miks on Pärnu noorte kuritegevuse tase suurem, selle kohta puuduvad vastavad andmed. Suhtest maakonna suuruse ning noorte arvuga võrrelduna saab järeldada, et Pärnu noored panevad toime rohkem kuritegusid, kuid miks, see oleks ehk huvitav uurimusteema mõnele, keda huvitab antud valdkond.

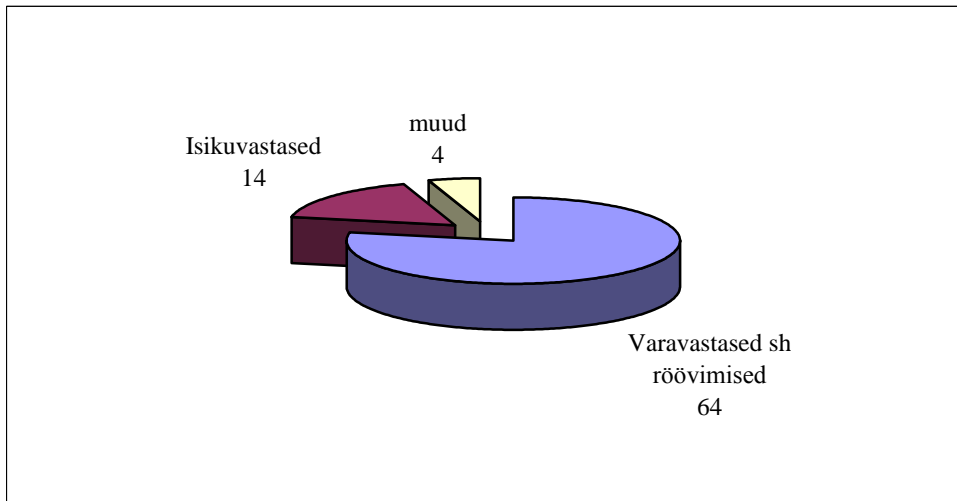
3.5 Kinnipeetavad karistusaja pikkuse järgi

Joonis 5. Kinnipeetavad karitusaegade järgi

Kuriteo toime pannud noore karistamine vanglakaristusega on äärmine abinõu. Üldjuhul püütaksegi alaealisi/noori pigem teiste, alternatiivsete mõjutusvahenditega mõjutada loobuma kuritegude toime panemisest. Vanglakaristus, eriti pikaajaline, noorte kinnipeetavate puhul ei pruugu anda oodatud tulemust. Tekivad vanglasisesed grupid, omad rituaalid, võetakse omaks vangla moraal ja käitumismallid, mis omakorda ei mõjuta tema vabanemise järgset elukorraldust sugugi positiivses suunas.

3.6 Kinnipeetavad kuriteoliikide järgi

Joonis 6. Kinnipeetavate arv kuriteoliikide järgi

Suurem osa kuritegudest on varavastased kuriteod, mida protsentuaalselt väljendades on järgmiselt, sh. röövimised 78 %, isikuvastaseid kuritegusid on 17 % ja muude kuritegude osakaal 5 %. Enamus kuritegudest on sooritatud grupiviisiliselt. Üldjuhul on noortel olemas nn grupivaim. Kui aga nooruk satub gruppi, kus domineerivad negatiivsed elukäsitlused, nagu alkohol, narkootikumid, siis tuleb grupiviisiliste kuritegude toimepanemine üsna kähku. Võib-olla esialgu tahetaksegi üksnes julgus proovile panna, kuid sattudes järjest süvenevatesse sekeldustesse, on raske taolisest „orav-ratta ringist“ väljuda

4. UURIMUS

Uurimuse eesmärgiks on välja selgitada Viljandi Vanglas kinnipeetavatele suunatud erialade omandamise ja rehabilitatsiooniprogrammide mõju, lähtuvalt kinnipeetavate enda hinnangutest, arvamustest ja soovidest hõlmatuna. Uurimuse läbiviimisel oli valitud poolstruktureetitud küsimustiku abil intervjuerimine. Küsimused olid ettevalmistatud kaheosalistena, ühes osas olid küsimused erinevate rehabilitatsiooniprogrammide kohta, mis hõlmasid ka muid aspekte, suhteid perekonnaga, kinnipeetava väärtushinnanguid jms. Teine osa küsimustikust hõlmas kutseõppe valdkonda, st olemasolevate erialade ja ka uute täeindavate erialade suhtes arvamusi ja soove.

Võrdlusena tegi autor ka intervjuu rehabilitatsiooniprogrammide läbiviijatega, et saadud tulemusi võrrelda ja leida puutepunkte või siis erinevusi erinevate osapoolte nägemustena.

Uurimuse läbiviimisel oli töö autoril olemas alginformatsioon kinnipeetavate kohta, st rahvus, vanus, haridus, karistatud kordade arv jne. Neis aspektides on lõputöö autori poolt töös ülevaatlikud ning illustreerivad joonised.

Intervjuu kasuks otsustas autor sellepärast, et omavahelises vestluses saab küsitletavast vahetuma informatsiooni ning alati saab täiendavalt üle küsida, kui mõni aspekt on vastatud mitmetimõistetavalt. Intervjuu kestvus, sõltuvalt valmidusest teha koostööd ja oskusest formuleerida vastuseid, vältas vahemikus 30-50 min.

05. märtsi 2007a. seisuga kandis Viljandi Vanglas karistust 97 kinnipeetavat, kellede hulgast oli tehtude intervjueritavate valik Analüüsi meetodina kasutas autor tekstianalüüsi. Intervjuud viidi läbi Viljandi Vanglas, sotsiaalosakonna juhataja kabinetis ajavahemikul 04.-30. märts 2007.

Küsimustega eelnevalt tutvunud ei oldud ja vastused on kirja pandud kohapeal toimunud vestluse tulemusel ning on kirja pandud uurimustöö autori poolt intervjueritava sõnastuses ning on ära toodud valikuliselt muutmata kujul. Uurimistöö läbiviimiseks olid ühe osa intervjueritavateks valitud kinnipeetavad, kes olid läbinud “Viha juhtimise”, ART (Agressiooni asendamise treening) programmi või osalesid muusikateraapias ja teise osa intervjueritavateks valiti kinnipeetavad, kes omandasid eriala vangla kutseõppes.

Valiku tegemisel lähtus töö autor asjaolust, et noorte hulgas, kes kannavad karistust Viljandi vanglas, on üsnagi palju neid, kes ei suuda alati oma viha või agressiivset käitumist juhtida ega ka hiljem seletada, miks nii käituti. Selline aspekt on ohumärgiks sellele, et taoline noor võib teha midagi vihahoos sellist, millel võivad olla üsnagi tõsised tagajärjed. Samuti hilisemal vabaduses viibimisel, taolise käitumisega, võib üsnagi kiiresti vabanenud nooruki uuesti tagasi kinnipidamisasutusse sattuda. Seega on väga vajalik saada teada kuidas suhtuvad sellised kinnipeetavad taolistesse programmidesse, mis aitavad viha juhtida ja agressiivset käitumist pisutki taltsutada ja mis põhjused on sellisel käitumisel ja kas programmid on neile mõjunud ja milliselt.

Tasakaalustamiseks saadud andmeid, viis autor intervjuud läbi ka grupijuhtidega, kes on saanud erialase koolituse ning omavad õigust ja pädevust eelpoolnimetatud programme juhtida ja neid töötab Viljandi Vanglas kolm. Kõik kolm grupijuhti osalesid uurimuses ja on kodeeritud tähega G ja vastavalt numbritega G 1, G 2 ja G 3. Vanglapersonali hulgast moodustavad intervjuueeritavad 3 %.

Antud aspektist uurimise läbiviimine oli vajalik võrdlemaks saadavaid andmeid, millest teha üldistavad järeldused kogu vanglas antava haridusele ja rehabilitatsiooniprogrammidele. Teadaolevalt kinnipeetavad nii omavahelistes vestlustes tava töö käigus, kui intervjuudes on siiski rõhuvas enamuses seisukohal, et haridus ning erinevad programmid on neile vajalikud ja kasulikud. Aitavad tulevikus vabadusse pääsedes paremini hakkama saada, aitavad juhtida ja talitseda viha, saada parem töökoht jne.

Samas aga hariduse omandamisel ja reaalsetes programmides osalemisel tundub suhtumine ikkagi olevat pealiskaudne ja nn pealesunnitud tegevusena vanglas, kuna vanglas pole nii-kui-nii midagi muud targemat teha.

Kinnipeetavad, keda intervjueriti on kodeeritud tähega K ja numbritega ning numbrid on moodustunud intervjuude läbiviimise järjekorra alusel (nt. K1).

Kinnipeetavate üldarvust (97) kes uurimuse läbiviimise ajal vanglakaristust kandsid, moodustasid intervjuueeritavad kokku ca 17 %.

“Viha juhtimine” programmi on läbinud 16 kinnipeetavat 7 eesti- ja 9 vene keelset noorukit.

Teadaolevalt alustas programmides rohkem noori, kuidparaku kõik ei läinud sellega lõpuni erinevatel põhjustel. Kes omal soovil ning osad seoses üleviimisega teistesse vanglatesse.

Muusikateraapias osalevad Viljandi Vanglas kõik kinnipeetavad, kes asuvad alko-, narkovabas osakonnas.

Intervjuu küsimused kinnipeetavatele on lisa1 ja küsimused grupijuhtidele on lisa 2.

Lõputöö autori poolt on tehtud valimik vastuste osas, st mitte kõikide intervjuueeritavate vastused ei ole töös ära toodud. Seda põhjusel, et vastanutest osad ei osanud või siis ka ei tahtnud oma arvamust avaldada või vastasid üsnagi sisutühjalt. Välja on toodud valikuliselt need vastused, milles oli kinnipeetava selge arvamus või seisukoht ning milledest on võimalik teha järeldusi.

Intervjuueeritavad, kes uurimustöös osalesid, on siiski suhteliselt madala haridustasemega ja mitmendat korda karistatud kinnipeetavad. Kellede mõttemaailm ja arusaamine sotsiaalsest toimetulekust, väärtushinnangutest, on suhteliselt piiratud. Seda võib järeldada nii madalast haridustasemest kui ka sellest, et korduv kinnipidamiskohas olemine ei anna siiski vaatamata vangitusasutuse püüdlustele noorele piisavalt arusaamist, et endaga tuleb vaeva näha, et midagi elus saavutada. Sealjuures ei ole keskkonnas, st vanglas, kinnipeetavate hulgas kõrge orienteeritus haridusele ja enda väärtushinnangute muutmisele. Samas korduvalt kinnipidamisasutuses olnud olid vastused otsekohesemad ja usutavasti usaldusväärsemad sellest aspektist, et ei olnud mõjutatud teistest kinnipeetavatest. Mitmekordselt karistatud kinnipeetavad on üldjuhul vähem mõjutatavad teiste kaaslaste poolt, kuna nad peavad ennast vanglasüsteemis kogenenumateks ja teadlikumateks.

Tabel kinnipeetavate vanuse, hariduse, karistatud kordade ja kuriteoliikide järgi.

Tabel 1.

Kinnipeetavad kodeeritult	vanus	haridus	Mitmes karistus	Kuriteo liik
K 1	19	10	6	Vargus
K 2	17	6	2	Vargus
K 3	16	7	2	Vargus
K 4	17	7	3	Vägistamine
K 5	20	11	2	Vargus
K 6	16	6	4	Vargus
K 7	18	10	4	Röövimine
K 8	18	8	1	Tapmine
K 9	18	8	1	Vargus
K 10	18	7	1	Tapmine
K 11	15	6	1	Vargus
K 12	17	6	1	Vargus
K 13	17	6	6	Vargus
K 14	17	6	5	Röövimine
K 15	18	10	3	Vargus
K 16	18	7	5	Röövimine

Kõige suurema osa intervjueeritavatest 82 % moodustasid kinnipeetavad, kes olid sooritanud varavastaseid kuritegusid sh. röövimisi. 13 % intervjueeritavatest kandsid karistust tapmise eest ja 5 % st üks kinnipeetav oli toime pannud vägistamise.

Tabel 2. Intervjueeritavate programmijuhitide taustandmed.

Töötajad kodeeritult	vanus	Töökogemus	haridus	õpitud eriala
G 1	58	13 aastat	kesk-eri	kehalise kasvatuse õpetaja, koolieelne muusikaõpetaja
G 2	40	2,5 aastat	kõrgem	sotsiaaltöö korraldus
G 3	44	3,5 aastat	kõrgem	psühholoog

Tabelis nr. 2 on ära toodud töötajad, kes vanglas sotsiaalprogramme juhivad. Kaks töötajat on erialase kõrgharidusega, ühel töötajal on kesk-eriharidus, kuid omab pikaajalist töökogemust probleemsete lastega nii Puiatu Erikoolis ning Viljandi Vanglas.

Intervjuus osalenute vastused autori poolt muutmata kujul. Vastuseid ei ole välja toodud kõikidele küsimustele, on tehtud autori poolne valim, vastavalt vastuste sisukusele.

K-4 “Hulkusime sõpradega niisama, võtsime viina, raha sai otsa ja nii see läks.”

K-8 “Mul olid tingimised peal, olime sõbraga narkotsi pannud ja läksime autoga sõitma. Mul oli ema auto, siis tegime avarii, sõber jooksis ära, ma viskasin süstla kähku minema. Narkotesti ei tehtud, sain siis õnneks vähe.”

K-1 “Algul oli kõik hästi, aga pärast sõbrad tulid uued ja siis kõik algaski.”

K-4 “Jooksin kogu aeg koolist koos sõpradega ära, kes kutsusid hulkuma.”

K-3 “See, et ma lihtsalt ei viitsinud õppida ja otsustasin tööle minna.”

K-2 “Suhted on head, probleeme ei ole ja kodus oodatakse ja igatsetakse.”

K-3 “Emaga väga head, käib mind vaatamas kogu aeg kui võimalik. Vanaema samuti, isa ei ela enam emaga koos”

K-4 „Isa ei ole, aga ema on. Temaga ei taha ma suhelda, aga sugulastega suhtlen natuke, nemad ongi, kes olid ka pereliikmed.”

K-11 “Suhted perega on halvasti, joovad ema ja isa, ei kirjuta, vaatama ei tule. Seitsmeselt pandi mind lastekodusse.”

K-14 “Ema on surnud, isast ei tea ma midagi, vennaga ei ole mingeid suhteid. On tädi, kes suhtleb vähe.”

Tegemist on noorte kinnipeetavatega ja peale karistuse ärakandmist asuvad nad elama kas oma vanavanemate, sugulaste juurde. Lähedaste pereliikmete puudumisel tuleb aga noorel asuda elama rehabilitatsioonikeskustesse. Seega oli antud aspekt intervjuu läbiviimisel suhteliselt oluline, et teada, kas ja milliseid suhteid omavad noored kinnipeetavad perekonna ja/või sugulastega.

K-9 “Ootamine kellegi või millegi järgi, see ajab küll närvi. Siis püüan lihtsalt rahulikuks jääda aga vahest peab kas siis karjuma või rusikaga vastu seinu lööma.”

K-10 “Ma ei tea, kui keegi norib, möliseb, et haisen. Siis hakkab kodu peale mõtlema, et võiks uus elu tulla ja vangla ajab vihale.”

K-12 “Kui keegi on midagi lubanud, aga ta kas ei tee või ei tule või ei lähe ega küsi. Mina olen selline, et kui keegi närvi ajab, siis püüan ma end ikka tagasi hoida. Viin selle halva teema, mis oli, heade mõtete või kirjutuste sisse.”

K-13 “Inimesed kes peavad end teistest paremaks, aga nad ei ole paremad. Kui vihane olen, siis mõtlen sellele, et tahan klassi lõpetada ja ei taha kartsa sattuda, see hoiab tagasi.”

K-7 “Kui ma millestki aru ei saa. Just siis, kui ma nii väga püüan. Viha taltsutan joonistamisega, see teeb mind rahulikumaks.”

K-6 “Üks asi on see juba, et ma siin, vanglas, olen. Ja see on mu enda süül loomulikult. Ja teine asi on, et teised agressiivsed inimesed. Need, kes käituvad minuga agressiivselt, siis kuulan rahulikku muusikat ja istun vaikusel ja mõtlen igasuguseid asju. Minu arust muudab see kõige paremini pahameelt, kui mõtlen, et ah, nagu nii lähen koju varsti.”

K-5 “Viha tekitavad minus aktsioon minu lähedaste ja minu perekonna vastu. Lähen närvi, kui mulle valetatakse tagamõttega, proovin siis tundeid alla suruda, või ei taltsuta end üldse, elan selle koheselt välja.”

K-3 “Mind väga vihastab see, kui ma ütlen kellelegi, et ära tee, aga tema ikka teeb. Heidan siis pikali ja mõtlen headest asjadest või lihtsalt unistan.”

K-4, 17 aastane, 7 klassilise haridusega, kolmandat korda karistust kandev kinnipeetav, “Tahtsin näha, kuidas minu viha toimib ja edaspidi hoian enda närvi maas, minu jaoks oli ta vajalik, seal õpin endale uusi asju pähe ja kuidas viha endast eemale hoida.”

K-3 16 aastane, 7 klassilise haridusega, teiskordset karistust kaned kinnipeetav, “Mulle meeldis see, eriti need väikesed etendused, mis seal tehti, loodan sellest tulevikus palju kasu ja tore on see, et unustad vangla selleks ajaks ära.”

K- 2, 16 aastane, 6 klassilise haridusega, teiskordset karistust kandev kinnipeetav, “Et saada natuke haritumaks ja ma arvan, et need on kasulikud ja saab ka vajalikke teadmisi, on aidanud mul küll vihastamist kontrollida ja proovin nüüd teha, mida õpetati ja tunnistuse saab pärast.”

K-7, 18 aastane, 10 klassilise haridusega, kolmandat korda karistust kandev kinnipeetav, „Käisin seal enda täiendamiseks ja tahtsin õppida normaalseid elukombeid, mis ei tooks mind enam tagasi kuritegelikule teele, ma oskan nüüd ennast kontrollida ja kui vihaseks lähen, hakkab joonistama ja mind see programm on juba aidanud.”

K-8, 18 aastane, 8 klassilise haridusega, esimest karistust kandev kinnipeetav, “Sest tahan näha, kas on võimalik vihastada nii, et seda ei peaks välja näitama ja ennast ka sellel ajal rahustada, programm on vajalik küll, sest sa õpid ennast kontrollima ja vaos hoidma, tead kuidas käituda ja olla. Muusikateraapia mulle ei meeldi, mõttetu, oleks veel normaalne muusika”

K-5, 20 aastane, 11 klassi haridusega teistkordselt karistus kandev kinnipeetav „Ma läksin sinna huvi pärast, et mis seal siis tehakse. Ja see oli tõesti huvitav. Programmidest on ikka siis kasu, kui see on hästi läbi viidud ja ise ka seda omandada tahad. Pole kasu, kui inimene seda ise ei soovi. Ma sain seal arendada oskust, mida tundsin, et elus kõige rohkem vaja läheb. Suhtlemisoskust.“

K-14, 17 aastane, viiendat korda karistust kandev kinnipeetav, “Ebanormaalsed ühte gruppi, normaalsed teise gruppi. Mina küll jobudega koos midagi ei tee.”

K-6 ,16 aastane, neljandat karistust kandev intervjuueeritav „ Mind ei mõjuta, aga seal oli näha, et enamusele mõjutab. Ei oska öelda miks, kardetakse või midagi taolist.”

K-5 “Rühma koosseis mõjutas lisaks osalemisele ka osasid vastuseid.”

K-3 “Mõjutab päris palju, kui on ebaneeldivad vangid koos, siis ma küll rollimänge kaasa ei mängi, grupe oskavad vangid ise koostada, need, kes on nõus koos olema.”

K-4 “Jah, mõjutab küll, osad vaatasid mind imelikult, nagu ma valetaks midagi.”

K-6 „ Oma praegust perekonda ning tulevast ka muidugi. Rohkem nagu polegi nii tähtsat.“

K-13 „Ema, sõbrad ja kodu.“

K-4 „ Mina pean väärtuseks enda kirju, mida ma saan teistelt ja pildid ka. Need on mul vanglas kõige väärtuslikumad asjad.“

Intervjuu rehabilitatsiooniprogrammide läbiviijatega ja nende vastused autori poolt muutmata kujul.

G-1 “Ei ole arusaadavad kõigile kinnipeetavatele. Paljude vaimne tase on äärmiselt madal. Seega on neil arusaamisega meie jutust tõelisi raskusi. Oleme siis püüdnud neile lihtsustada.”

G-2 “Arvan küll, et peaksid kinnipeetavatele positiivselt mõjuma ja olema arusaadavad ja lihtsad.”

G-3 “Piisavalt lihtsad ja saavad aru küll, mis neile räägitakse.”

G-3 “Grupp peab olema valitud võrdse tasemega noormeestest, siis raskusi ei ole.”

G-1 “ Mõjutab nii madal haridustase kui ka vaimne tase. Grupi moodustamisel tuleb kindlasti arvestada ka vanuselist vahet”

Gruppide moodustamise kohta arvasid kõik grupijuhid sarnaselt kinnipeetavatega, et grupid peavad moodustatud olema kas vanuse, hariduse, nn hierarhia või mingite muude ühiste omaduste järgi.

Intervjueeritavad vastasid sarnaselt, et ühe programmi läbimiseks ettenähtud tundide arvuga st. programmi kestvusega ollakse üldjuhul rahul.

Intervjueeritavad vastasid sarnaselt, et noortele kinnipeetavatele on vaja õpetada kognitiiv-käitumuslikke programme, mis õpetavad noortele paremaid mõtlemisoskusi ja seeläbi muuta käitumist.

G-2 „Kohvipausid ja küpsised, sõbralikud grupijuhid, huvi, lõpupidu, mis on kujunenud alati väga meeldivaks ja diplomi saamine.“

G-1 „ Ennetähtaegne vabanemine, lühiajaline väljasõit, julgus end teiste ees proovile panna ja see, et oleks tegevus, mis ühtlasi ka on õpetlik. Saavad avaldada oma arvamust, sest keegi kuulab neid.“

Grupitööde läbiviimisel oli grupijuhtidele häirivaks asjaoluks, et osad kinnipeetavad tahavad nn „esineda“ , tõmmata kogu tähelepanu endale, olgugi, et see tähelepanu on negatiivne, on see tähelepanu.

G-3 „Mõnedel kinnipeetavatel tõuseb enesehinnang, julgus end väljendada, muutuvad avatumaks, see, et nad oskavad näha ka erinevaid olukordi ja teisi inimesi uutest vaatenurkadest.“

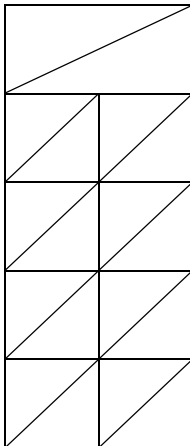
G-2 „Kinnipeetavad on palju avatumad, julgevad oma arvamust avaldada, suurenes enesekindlus. Sotsiaalseid oskusi rakendatakse ka väljaspool grupitundi, kindlasti arendasid grupitunnid distsipliini ja kohusetunnet, sest kodused tööd olid neil alati tehtud.“

Intervjuu eriala omandamise soovide ja võimaluste kohta Viljandi vanglas.

Uurimuse teise osakomponendina on intervjuu käigus küsitletud kinnipeetavaid, kes õpivad vangla kutsekoolis, vanuses 16-20 aastat. Intervjueeritavate seas on 14 eesti rahvusest ja 10 vene rahvusest noormeest. Käesolev analüüs hõlmab küsitluse põhjal antud arvamusi, selgitamaks noorte kinnipeetavate suhtumist õppimisse, eriala omandamisse ja nende soove õppimisel Viljandi Vangla kutsekoolis.

Tabel 3 Viljandi Vangla kutsekoolis kutseoskust õppivad kinnipeetavad vanuse ja haridustaseme järgi:

Vanus	5 klassi	6 klassi	7 klassi	8 klassi	9.klassi
17.a.			3	2	
18.a.	3	3		2	
19.a.			3	3	
20.a.				1	4

Tabelist nähtub kinnipeetavate vanuse ja hariduse ebakõla. Kinnipeetavate haridustase on oluliselt madalam üldjuhul vabaduses olevatest samaealistest noortest. Ilmselt on madal haridustase üks olulisi põhjusi, miks noor inimene satub üldse vanglasse ja ka hiljem vabaduses olles ei suuda saada hakkama. Samas ka uuesti tagasi vanglasse sattumise eelduseks võiks pidada hariduse ja/või kutse puudumist. Seega on väga oluline, et kui juba noor on sattunud kinnipidamisasutusse, siis püüda talle seal võimaldada mingigi haridus või kutse, et tema resotsialiseerumine uuel vabanemisel oleks lihtsam ja tõhusam.

Viljandi vangla kutsekoolis on võimalus omandada järgnevaid erialasid: luksepa eriala – õpib 6 kinnipeetavat; mööbli parandaja eriala - õpib 5 kinnipeetavat; ehitus - viimistlus eriala- õpib 7 kinnipeetavat; puidueriala - õpib 6 kinnipeetavat.

Tulenevalt küsitluste vastustest on lõputöö autor teinud valimi kutsekoolis õppivate kinnipeetavate arvamustest, soovidest vastava eriala omandamisel. Autori arvates ei ole otstarbekas kõikide küsitletute seisukohti, arvamusi, soove eraldi ja individuaalselt välja tuua, kuna töö maht on siiski piiratud.

Õpitava erialaga oli täiesti rahul 6 kinnipeetavat, so 25%

Õpitava erialaga ei olnud rahul või see ei andnud küsitletavale midagi juurde, oli 12, so 50%, nad arvasid, et nende endi oskused on paremad.

Õpitava eriala kohta ei osanud kindlat seisukohta ega arvamust avaldada 6 kinnipeetavat, so 25% nad arvasid, et võib ju õppida antud eriala, kuna vanglas pole nagunii midagi muud teha.

Kõige enam olid õpitava erialaga rahul pehme mööbli parandaja eriala õppivad kõik 5 kinnipeetavat, so 100%. Nad arvasid, et antud eriala annab kõige rohkem võimalusi vabaduses töökoha leidmiseks ja on võimalik isegi selle baasil oma äri avada.

Ehitus - viimistleja erialaga olid rahul 7 kinnipeetavast 3, so ca 42,8%, nemad soovisid kunagi endale elamiseks maja muretseda ja arvasid, et ehituslik kogemus kuluks siinjuures kõige rohkem ära.

Lukksepa erialaga olid rahul 2 kinnipeetavat 6-st, so ca 33,3%, neid kahte huvitas eriala väga, nad arvasid, et treimine ja igasuguste poltide ja mutrite valmistamine on huvitav ja vajalik.

Puidutöö erialaga oli rahul 2 kinnipeetavat 6-st, so ca 33,3%, nad arvasid, et vahest võib ikka elus vaja minna seda oskust, nt mõnda lilleriulit või taburetti valmistada.

Kuus kinnipeetavat, so 25% arvas, et võiks peale vabanemist õpitud eriala ka vaja minna. Üks kinnipeetavatest oli ka varem viibinud Viljandi vanglas ja õppinud ehitusviimistluse eriala ja oli saanud plaatija kutse ja oli ka sellel erialal peale esmakordset vabanemist tööle asunud. Töötades aga selgunud, et oskused osutusid nõrgaks.

Kinnipeetavate arvamused milliseid erialasid võiks veel Viljandi Vanglas õppida.

Kõige rohkem välja pakutud ja atraktiivsemaks erialaks osutus autoremondilukksepa eriala ja kõik autodega seonduv, kuna kinnipeetavad arvasid, et nad juba peaaegu oskavad ja omavad oskusi, mis on seotud antud erialaga. Kahekümne neljast kinnipeetavast 11 kinnipeetavat soovisid seda eriala õppida, so 45,8%.

Kuigi konkreetselt antud eriala õppivast kuuest kinnipeetavast meeldis antud eriala ainult kahele

Järgmisena soovisid kinnipeetavad õppida infotehnoloogiat, st arvuti oskusega seonduvat eriala. Kahekümne neljast soovis seda eriala omandada 6 kinnipeetavat, so 25 %.

Veel avaldati soovi õppida keevitaja, juuksuri, saekaatri meistri, kutselise autojuhi ja bussijuhi eriala.

Üks kinnipeetav avaldas, et tema sooviks ja näeks vabaduses enese teostamiseks ja töötamiseks tätoveerijana ja tal oli soov vabaduses avada vastav salong.

Uurimuse analüüs ja järeldused.

Antud uurimuse tulemusena võib järeldada, et õppitavate erialade arv on küll piisav, kuid võiks olla mitmekesisem. Sealjuures tuleks arvestada ka kinnipeetavate soovidega sellisest aspektist, kas nad siiski on ikka valmis kõiki oma soove ka realselt realiseerima. See tähendab ka seda, et teatud erialade, nagu näiteks infotehnoloogia omandamine, eeldab eelnevat tunduvalt kõrgemat haridustaset. Sealjuures ka motiveeritust vabadusse minekul ennast edasi arendada, st edasi õppida.

Kinnipeetavate küsitlused, saamaks teada nende arvamusi ja soove, on iseeneset vajalikud. Olenemata sellest, kas siiski antud vastused ka olid siirad soovid ja kui vastavat võimalust pakutakse, siis sellest ka kinni haaratakse.

Järeldustena saab veel väita, et Viljandi vangla pakub võimalusi suhteliselt piisavalt. Kuid olla võiks ka selliseid, mida kinnipeetavad saaksid oma võimete- ja soovidekohaseid valikuid tehes omandada. See võimaldaks kinnipeetavaid rohkem suunata erinevaid erialasid õppima, kuna halb ehitaja võib osutada näiteks heaks keevitajaks. Vangala tingimustes, tuleb tõdeda, on aga üsnagi keeruline saavutada sellist kooslust, et anda niivõrd kvaliteetne haridus ja/või eriala, et vabadusse suundudes saaks noor kohe hea ja tasuva töökoha. See pole esiteks võimalik juba materiaalsetel kaalutlustel. Materiaaltehniline baas ning vangla eriline staatus oma erinevate reeglite ja sisekorra eeskirjadega, teevad vastava väljaõppe eriala spetsialistidele suhteliselt keerukaks. Samas on eelneva kõrval suuremaks probleemiks siiski kinnipeetavate endi suhtumine, nad küll võivad soovida erinevaid valikuid, kuid kui seda neile realselt pakkuda, siis üsnagi paljud ei näita enam selle vastu huvi. Sealjuures on olulise tähtsusega ka see nn „materjal“ millest voolida kvaliteetne oskustööline või haritud nooruk. Kuid motiveerida kinnipeetavaid, tekitada neis soov omandada kvaliteetne haridus ja/või eriala, on see siiski vajalik. Seda saab ja võib teha ka nendega suheldes, neid küsitledes, nende soove ja arvamusi ära kuulates ja võimaluste piirides neid ka rahuldada.

Antud aspektist sain ka mina vastava teadmise ning üsnagi hea ülevaate erinevatest aspektidest. Ma võin väita, et Viljandi Vanglas on loodud suhteliselt head võimalused noortele õppimiseks ja eriala omandamiseks. Sealjuures on neil vabanedes võimalik omandatud haridusteed nii jätkata, kui ka saadud hariduse/erialaga leida ka vastav töökoht.

Samas on Viljandi Vanglas hulgaliselt rehabilitatsiooniprogramme, millest võtab osa ka suhteliselt suur osa kinnipeetavatest. Need programmid aitavad noorel taastada neid puudujääke, mis on neil jäänud saamata enne vanglasse sattumist. Samuti saada hakkama ka vanglatingumustes. Nii mõnegi noore kinnipeetava vastusest sai teada, et need on vajalikud neile, aitavad ennast pisutki muuta ning neis eksisteerivat viha ja agressiivsust juhtida. Siia on paslik lisada intervjuueeritavate vastused viha ja agressiivsuse kohta.

„Viha tekitavad minus aksioon minu lähedaste ja minu perekonna vastu. Lähen närvi, kui mulle valetatakse tagamõttega, proovin siis tundeid alla suruda, või ei taltsuta end üldse, elan selle koheselt välja.” “Tahtsin näha, kuidas minu viha toimib ja edaspidi hoian enda närvi maas, minu jaoks oli ta vajalik, seal õpin endale uusi asju pähe ja kuidas viha endast eemale hoida.”

Tese osapoolena vastanud programmijuhtide arvamuse kohaselt on programmid vajalikud, kuid võiks moodustada selliseid gruppe, kuhu kuuluksid sarnase taseme ja taustaga kinnipeetavad, kuna kõigile ei pruugi programmid sarnaselt arusaadavad olla. Siia lisatuna mõned programmijuhtide arvamused..

„Ei ole arusaadavad kõigile kinnipeetavatele. Paljude vaimne tase on äärmiselt madal. Seega on neil arusaamisega meie jutust tõelisi raskusi. Oleme siis püüdnud neile lihtsustada.”

“Arvan küll, et peaksid kinnipeetavatele positiivselt mõjuma ja olema arusaadavad ja lihtsad.”

Kas erinevad rehabilitatsiooniprogrammid on vajalikud ja kas need avaldavad kinnipeetavale mõju, siis siin võib vastata, et kindlasti, mida arvasid ka programmijuhid.

„Kinnipeetavad on palju avatumad, julgevad oma arvamust avaldada, suurenes enesekindlus. Sotsiaalseid oskusi rakendatakse ka väljaspool grupitundi, kindlasti arendasid grupitunnid distsipliini ja kohusetunnet, sest kodused tööd olid neil alati tehtud.“

Kinnipeetavate arvamused on samuti üsnagi positiivses noodis, lisades siia ühe arvamuse, miks on vajalikud rehabilitatsiooniprogrammid.

„Et saada natuke haritumaks ja ma arvan, et need on kasulikud ja saab ka vajalikke teadmisi, on aidanud mul küll vihastamist kontrollida ja proovin nüüd teha, mida õpetati ja tunnistuse saab pärast.”

Kutse omandamise seiskohast oldi samuti pakutavaga üsnagi rahul, kuigi sooviti lisaks veel erinevaid erialasid, siis lõppjärgeldusena saab väita, et eriala omandamine toimib Viljandi Vanglas ning ka teatav huvi selle vastu on olemas. Õpitava erialaga oli täiesti rahul 6 kinnipeetavat, so 25% Õpitava erialaga ei olnud rahul 50%, nad arvasid, et nende endi oskused on paremad.

Kuigi huvitatus pole ehk nii piisav nagu oodanuks, aga siiski märkimisväärne. Sellest järgelduvalt ehk tuleks huvitatust motiveerida pakutavate erialade vastu ning teha enam selgitustööd kinnipeetavate hulgas. Selleks võiks kasutada erinevate erialade esindajate kutsumist vanglasse ja lasta neil erialasid tutvustada ja anda teavet töötamise võimaluste kohta peale vabanemist.

Kuna lõputöö peamine eesmärk oli uurida, kas noorte vabanemisel vanglast on abiks vanglas toimuvad erinevad erialaõpped ja rehabilitatsiooniprogrammid, siis autorina saan ma kinnitada, et on. Kuigi jah peab tõdema, et tööd selles vallas veel on ja see peab olema järjepidev tegevus. Kui vangla saab muuta positiivsemaks kas või ühegi noore väärtushinnanguid ja anda talle eriala, mille realiseerimiseks leiab töö peale vabanemist ning ei pöördu tagasi kinnipidamisasutusse, siis on ka see pisuke protsent kulla väärtusega.

Töö autorina arvan, et võiksin soovitada järgmisi ettepanekuid:

- vanglas võiks suurendada sotsiaaltöötajate arvu, praeguse seisuga moodustavad sotsiaaltöötajad vangla personali üldarvust 3 %. Kinnipeetavad, kes soovivad osaleda grupitöös vastavalt oma taseme, vanuse jms põhjal, saaks võimaluse väiksemate gruppides osaleda. Nagu nähtus küsitlustest, on osadel kinnipeetavatel suuremas seltskonnas keerulisem avaneda. Kardetakse teiste grupiliikmete inetuid ja solvavaid vihjeid.
- Parendada vastavalt võimalustele grupitööde läbiviimiseks õpperuume, mis oleksid sobilikumad õppetöö läbiviimiseks väiksemates gruppides.
- Kutsuda vanglasse erinevaid erialasid tutvustavaid spetsialiste, kes tekitaksid huvi või ka motivatsiooni kinnipeetaval õppida eriala ja peale vabanemist saada ka vastaval erialal tööd.

KOKKUVÕTE

On üldteada, et kuritegevus on sotsiaalne nähtus. Kuritegevuse levikut saab mõningal määral pidurdada, läbimõeldud strateegiate rakendamisega. Sealjuures on ka vanglal oma osa täita, andmaks noorele vabanevale kaasa teadmiste pagasi, mida ta saab kasutada oma elu korraldamisel. Paraku ei piisa sageli üksnes ühe asutuse panusest, seda tuleb teha koostöövõrgustikus. Teine oluline aspekt kuritegevusega võitlemisel on see, kuidas kurjategijat kohelda. Tuleb mõelda, mida me tahame kurja teinule selgeks teha ning milline on parim viis tulemuse saavutamiseks. Tahame me kurjategijat karistada või hoopis kasvatada? Lihtne vastus oleks, et mõlemat.

Vangla üleasndeks on ka rehabilitatsioon, parandamine, resotsialiseerimine jne. Erialakirjanduses avaldatav põhiidee seisneb selles, et kuigi vangla ise ei ole võimeline kuritegevust ära hoidma, võidakse vangistuse ajal kohaldada vangis suhtes selliseid rehabilitatsiooni- ja sotsialiseerimisabinõusid, mis vähendavad tema kuritegelikku käitumist või isegi lõpetavad selle.

Noort inimest on veel võimalik pisutki muuta ja seda tuleks ära kasutada. Minu lõputöö oli kantud eesmärgist, et uurida, kas ja millisel moel on hariduse/eriala andmine ja rehabilitatsiooniprogrammides osalemine mõjutanud noort kinnipeetavat ja kas see on vabanemiseks vajalik komponent. Jah, huvi oli olemas, see tähendab, et on vajalik komponent. Siis tuleb see ka ära kasutada ja seda pakkuda ja kas või ühele kinnipeetavale. Kui me suudame päästa ühiskonnale tagasi ühegi nn „raisku“ läinud noore inimese, on seegi omaette saavutus ja väärtus. Seda enam on põhjust rõõmustada, kui sellele ühele liitub pikapeale veel üks ja siis veel üks ja nii edasi. Sealjuures, kui me ei püüa ega üritagi midagi teha, ei muutu iseenesest ju midagi. Lõputöös oli püstitatud hüpotees „Noore kinnipeetava ettevalmistamisel vabanemiseks vanglast on Viljandi Vanglas olemas kõik eeldused selleks, et tekitada noorel kinnipeetaval soovi omandada haridus ja soovitud eriala ning osaleda erinevates rehabilitatsiooniprogrammides, mis aitavad positiivseid väärtushinnanguid kujundada.“ leidis kinnitust. Olgugi küll kesisel moel, on noored kinnipeetavad siiski huvitatud haridusest ja erialala omandamisest ja rehabilitatsiooniprogrammidest. Need on neile mõjunud positiivselt, aidanud aru saada oma probleemidest ja neid juhtida. Jätkuvalt on need vajalikud ja kindlasti aitavad kaasa vabaduses olles oma elu korraldada selliselt, et mitte enam tagasi sattuda kinnipidamiskohta.

Резюме

В итоговой работе «О подготовке заключенного к освобождению на примере Вильяндийской тюрьмы» написано о различных возможностях проф. образования и реабилитационных программах, предлагаемых малолетним заключенным в данной тюрьме.

Работа состоит из четырех глав, три из которых представляют собой теоретические рассуждения, а четвертая - эмпирическое исследование.

Исследование было проведено среди заключенных, а также среди специалистов по проведению различных реабилитационных программ в тюрьме.

В ходе исследования у заключенных спрашивалось, оказывают ли на них влияние данные программы. Большинство ответов оказалось положительными. Такого же мнения придерживались и сотрудники, проводящие программы, которые утверждали, что в поведении и мышлении заключенных наблюдались положительные изменения.

Также заключенным задавался вопрос о важности проф. обучения, к чему они проявили скорее интерес, чем равнодушие. В целом у малолетних заключенных проявилось желание исправиться в ходе обучения, но это несомненно еще нуждается в углублении и пробуждении большей мотивации.

Вильяндийская тюрьма предлагает заключенным различные вспомогательные программы, а также разные возможности проф. обучения. Заключенные, принимавшие участие в этих программах, считают это скорее положительным опытом. Это побудило их думать более позитивно, а также взглянуть на себя с более критической точки зрения.

В результате исследования можно довольно уверенно утверждать, что ранее упомянутые возможности играют значительную роль в формировании жизненных ценностей молодых людей и подготовке их к освобождению.

В то же время нельзя утверждать, что предлагаемые возможности были использованы большинством, но все же значительная часть заключенных ими воспользовалась. Следовательно, есть возможность дальнейшего развития: как для малолетних заключенных, так и для тюремных работников.

В результате исследования подтвердились теоретические точки зрения, которые при ресоциализации малолетних заключенных выдвигают на первое место образование и различные реабилитационные программы.

В итоге можно сделать вывод, что приобретение специальности и получение образования в тюрьме необходимы для того, чтобы бывший малолетний заключенный после освобождения смог легче и быстрее вжиться в общество и не попадал бы обратно в места заключения,

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Euroopa Nõukogu. 1990. Vanglaharidust käsitlev ministrite komitee soovitus R(89)12, liikmesriikidele. Strasborg
2. Kilk, G. 2001/2002. Korrektsiooniline sotsiaaltöö. Loengukonspekt.
3. Kasemets, P. (2002) Vangla sotsiaaltöö eesmärgid ja vahendid .Teoses: Eesti Sotsiaaltöö II
4. Laine, M. 1997. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn. Eesti Riigikaitse Akadeemia.
5. Loide.L. 2002. Mõtteid nõustamise eetikast
6. Lõhmus, U. 2003. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. Tartu. Sihtasustus Juridicum.
7. Rajangu, V 1995 Eesti hariduskonseptsiooni lähtekohad. Tallinn.
8. Riiklik Eksami- ja kvalifikatsioonikeskus (2002). Sellist meistriks. Tallinn
9. Sootak.J 1997, Kriminaalpoliitika. Tartu. Juura Õigusteabe AS.
10. Justiitsministeerium, 2005, Tallinn. Valik rehabilitatsiooniprogramme vanglates

AVALDAMATA ALLIKAD

11. Moor, Jaan. (2007). Intervjuu. 13.12.2006.
12. Savits, A. (2007) Intervjuu. 13.12.2006.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL

13. Vangistusseadus. 2000. RT I 58, 376; 2002, 84, 492; 90, 521
14. Haridusseadus 1992, RT I 12, 192
15. Kriminaalhooldusseadus 1998, RT I 4, 62)
16. Justiitministri määrus nr. 12, 26.02.2007, RT lisa 18, 279

Lisad

Lisa 1. Küsimustik kinnipeetavatele

1. Kui haridus on pooleli jäänud, siis mis selle põhjustas?
2. Suhted pereliikmetega.
3. Miks osaled rehabilitatsiooniprogrammis?
4. Mis või kes tekitavad Sinu agressiivsust, viha?
5. Mida pead väärtuseks?
6. Kuidas taltsutad viha või agressiivsust?
7. Kas programm "Viha juhtimine" on Sinu arvates vajalik?
8. Kas programm ART on Sinu arvates vajalik?
9. Mida konkreetselt on programm sulle andnud?
10. Mis Sa arvad, kas suudad oma tundeid rohkem valitseda, kui oled programmi läbinud?
11. Missugune programm meeldis kõige enam, miks?
12. Mis oli programmis vähem olulisem, asjatu?
13. Kas rühma koosseis mõjutab Sinu osalemist vestlustes, rollimängudes?
14. Mis alustel peaksid grupid moodustatud olema?
15. Kas Sulle meeldivad vanglas õpetatavad erialad?
16. Kuidas hindad erialade vajalikkust enda jaoks?
17. Kas Sind rahuldavad õpetatavad erialad hilisemas elus?
18. Milline eriala on sinu jaoks huvitav, miks?
19. Millised on Sinu enda oksused õpitava eriala osas?
20. Kas mõni eriala ei meeldi Sulle üldse, miks?
21. Milliseid erialasid Sa sooviksid vanglas veel õppida?
22. Kas Sulle on haridus oluline?

Lisa 2 Küsimustik programmide läbiviijatele

1. Kas programmid ART ja „Viha juhtimine „on kõigile kinnipeetavatele arusaadavad?
2. Kas kinnipeetava madal haridustase või muu põhjus mõjutab programmi läbiviimist?
3. Kas ajaline kestvus programmi läbimiseks on piisav, kui ei, siis miks
4. Missuguseid programme oleks vaja noorele kinnipeetavatele?
5. Mis alustel moodustada grupe programmis osalejatele?
6. Mis motiveerib kinnipeetavat programmis osalema
7. Mis või kes tekitab probleeme grupitöö läbiviimisel
8. Kas olete täheldanud muutusi kinnipeetava käitumises/ mõtlemises programmi läbimisel?